

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Astrit Karro

Kuhu edasi? – Metsa! Ehk pikamaakõndimine kui kaasaegne
sotsiaaltöömeetod töös probleemse käitumisega noortega

Magistritöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	8
1.1. Noore käitumine	8
1.1.1. Probleemne käitumine	8
1.1.2. Säilenõtkus kui kaitsev faktor.....	10
1.2. Noored õigussüsteemis	12
1.3. Ennetustöö ja sekkumine	14
1.3.1. Definiitsioon ja tähtsus	14
1.3.2. Efektiivsed sekkumised	16
1.4. Pikamaakõndimise praktika	18
1.4.1. Sotsiaalpedagoogika	18
1.4.2. Elamuspedagoogika.....	19
1.4.3. Praktika olemus	20
1.5. Eesti kontekst	25
1.5.1. Eesti õigussüsteem.....	25
1.5.2. Kogukondlikud mõjutusvahendid.....	27
1.5.3. Institutsionaalsed mõjutusvahendid.....	29
1.6. Uurimisprobleem, eesmärk ja ülesanded.....	30
2. METOODIKA	33
2.1. Andmekogumismeetod	33
2.2. Uurimuses osalejad.....	33
2.3. Andmeanalüüs.....	34
2.4. Uurimuse eetikaküsimused.....	35
2.4. Uuriija refleksiivsus.....	35
3. TULEMUSED	37
3.1. Noore mõistmine ja usaldus	37
3.2. Süsteemi edusammud ja vajakajäämised.....	39
3.3. Pikamaakõndimise praktika Eesti kontekstis	41
3.3.1. Praktika uudsus.....	41
3.3.2. Sihtgrupp ja kohaldusala	42
3.3.3. Pikk ja lühike distantis.....	43
3.3.4. Programmi haldusala	45
3.3.5. Saatja ja meeskond	46

4. ARUTELU	48
4.1. Spetsialistid ja süsteem	48
4.2. Pikamaakõndimine	50
KOKKUVÕTE	55
KASUTATUD KIRJANDUS	57
LISAD	70
Lisa1. Intervjuukava	70

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Astrit Karro

24.05.2021

ABSTRACT

Where to next? – To the forest! In other words, long-distance walking as a modern social work method applicable to youth with problematic behavior

Young people's risk behaviour and offenses are a timely topic in our society. Given that it is a challenging life period and that different factors influence young people's behaviour, there is a growing need to support them in an appropriate way and to respond to young people's problem behaviour using alternative measures. The aim of the master's thesis is to find out the view of specialists about the possible use of long-distance walking as a method with young people with problematic behaviour in the Estonian context. To do this, the author used a qualitative research method and conducted 6 pair interviews with a total of 12 experts.

The findings revealed that the key figure in supporting a young person is a competent practitioner with suitable characteristics. There have been positive changes in Estonia's response to youth's problematic behaviour but a comprehensive government support system is lacking while there is insufficient availability of services and programs. Long-distance walking was seen as an innovative youth need-based practice that would complement the programs available in Estonia. Young offenders aged 14 to 26 were considered the target group of the program. The practice could be applied to various government structures such as the KLAT service, probation service, prison, as a sanction for minor offenses, but also as an alternative to imprisonment and the closed child care institution service. Depending on whether a long or short version of the program is implemented, it is important to choose a suitable companion who will be trained first. In order to evaluate the effectiveness of the service, it could first be implemented in Estonia in the framework of a project, but it is important to consider the financial sustainability beyond a single project from the onset. In the long run, the Social Insurance Board as a public agency was seen as the best possible option for coordinating the program.

Keywords: long-distance walking, hiking, youth, youth delinquency, problematic behaviour, experiential education, social pedagogy, alternative measures

SISSEJUHATUS

Statistikaameti kodulehe (i.a) andmetel moodustavad noored (vanuses 7-26 aastat) ligikaudu 20% kogu Eesti rahvastikust. Praegused noored kujundavad meie homset riiki ja ühiskonda. Liikudes iseseisvuse poole, seisavad noored silmitsi mitmete üleminekute ja väljakutsetega. Sel teekonnal võetakse võrreldes teiste eagruppidega rohkem riske, mistõttu satutakse suuremal määral ka õigussüsteemi vaatevälja (Steinberg, 2004). Käitumine, mis paneb ohtu noore ja teda ümbritsevate inimeste tervise ja elu, on kulukas aga nii temale endale, seotud osapooltele kui ka ühiskonnale üldiselt (de Vries jt, 2015).

Noorte toetamine antud eas ettetulevate takistuste ületamisel on Euroopa Liidu Noorte strateegias 2019-2027 (2018) üks peamisi eesmärke. Lisaks seab Eesti Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 (2020) sihiks arenda probleemsele käitumisele reageerimiseks noorte ja riigi vajadustest lähtuvalt uusi meetodeid ja lähenemisi. Eestis on hetkel töös enda käitumise tõttu õigussüsteemi jõudnud noortega kasutusel institutsionaalsed meetmed, mis piiravad inimese liikumisvabadust ja kogukondlikud sekkumised, mille puhul piiratakse noore vabadust vähemal määral (Aben ja Salla, 2018).

Ligikaudu neli aastat tagasi tutvusin matkates pikamaakõndimise praktikaga, mida kasutatakse sekkumismeetodina õigusrikkumisi korda saatnud noorte puhul näiteks Belgias, Prantsusmaal ning Saksamaal (Smits jt, 2018b). Praktika pakkus mulle koheselt oma lähenemise ja uuduse tõttu huvi ning kujunes ülikooli õpingute jooksul loomulikult moel ka magistritöö teemaks. Minule teadaolevalt ei ole programmi potentsiaali siinses kontekstis varasemalt uuritud ning kahtlustan, et praktika olemasolust ei olda Eestis teadlikud. Seetõttu on magistritöö eesmärk selgitada välja spetsialistide vaade pikamaakõndimise kui meetodi võimalikust kasutamisest töös probleemse käitumisega noortega Eesti kontekstis. Selleks kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi ning viisin läbi 6 paarisintervjuud kokku 12 noortega töötava eksperdiga. Töö uurimusküsimused keskendusid sellele, kuidas hinnatakse noorte käitumisele reageerimist ja sihtgrupile olemasolevaid teenuseid, mida teavad osalejad pikamaakõndimise praktikast – vajadusel tutvustasin ka metoodika põhimõtteid – ja kuidas hindavad spetsialistid praktika võimalikku rakendamist Eestis.

Magistritöö koosneb neljast osas. Töö esimeses osas annan teoreetilise ülevaate probleemsest käitumisest ja kirjeldan seda mõjutavaid tegureid. Lisaks selgitan säilenõtkuse kontseptsiooni, annan lühiülevaate ennetustööst ja sekkumisest, kirjeldan pikamaakõndimise praktikat ning sellega seotud haridusfilosoofiaid. Lõpuks räägin lühidalt ka Eesti kontekstist, õigussüsteemist

ja noortele olemasolevatest teenustest. Teises osas annan ülevaate töö metodoloogiast, sealhulgas selgitan uurimuse eetika põhimõtteid ning esitan enda kui uurija refleksiooni töö valmimisest. Töö kolmandas osas esitan andmeanalüüsi tulemused. Töö lõpetan neljanda osaga, kus teen arutelu andmeanalüüsi põhjal järeldused ning kokkuvõtte.

Siinkohal soovin südamest tänada Judit Strömplit, kelle entusiastlikul ja asjatundlikul juhendamisel töö valmis, retsensent Simone Eelmaad konstruktiivse tagasiside eest ning kõiki sõpru ja lähedasi, kes toeks ja abiks olid. Erilist tänu soovin avaldada kõikidele uurimuses osalenud ekspertidele, kes olid valmis töösse panustama oma mõtteid ja aega.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Noore käitumine

1.1.1. Probleemne käitumine

Jessor (1991) defineerib probleemset käitumist kui teguviisi, mis ei järgi sotsiaalseid ja õiguslikke norme ning kutsub seetõttu väliskeskkonnas vastusena esile formaalset- või mitteformaalset sotsiaalset kontrolli (Jessor, 1991). Kirjanduses nimetakse seesugust käitumisladi ka antisotsiaalseks või hälbivaks käitumiseks. See võib väljenduda kui kaaslaste kiusamine, varastamine, valetamine aga ka psühhoaktiivsete ainete nagu alkohol, narkootikumid ja tubakas, tarvitamine või muul moel õiguskorra rikkumine. Seejuures võib probleemne käitumine avalduda nii internaliseeritud kui ka eksternaliseeritud kujul. Eksternaliseeritud ehk väljapoole suunatud probleemid avalduvad enda tunnete väljaelamisena teiste peal ja näiteks füüsilise ning emotsionaalse agressioonina (Roeser, Eccles ja Strobel, 1998). Internaliseeritud käitumise korral suunatakse negatiivsed emotsioonid sissepoole ehk enda vastu. Selline käitumine avaldub pigem eemaletõmbumise, ärevuse ja kartlikkusena (Eisenberg jt., 2001).

Laste käitumisele ja selle arenemisele on ajaloos palju tähelepanu pööratud ning seda seostatakse nii last mõjutavate ealiste iseärasustega, keskkondlike, kasvatuslike ja bioloogiliste teguritega. Suur osa laste käitumist käsitlevast kirjandusest keskendub pere ja kodu kui lapse primaarse kasvukeskkonna mõju uurimisele. On leitud, et lapse käitumist mõjutavad vanemlikud praktikad nagu lapse füüsilise karistamine ja emotsionaalse toe puudumine kodus (Haapasalo ja Tremblay, 1994) ning emapoolne kõrge psühholoogiline kontroll – näiteks süü tekitamine lapses – mis on kombineeritud vanema poolt lapsele pakutud kiindumusega (Aunola ja Nurmi, 2005). Felitti jt (1998) leidsid oma uurimuses, et Ameerikas on iga teine täiskasvanu lapsepõlves (vanuses 0-17) ühel või teisel moel kogenud ebasoodsaid kasvutingimusi, hooletusse jätmist või väärkohtlemist (i.k *adverse childhood experiences*). Lapse kasvamine keskkonnas, kus ta kogeb väärkohtlemist, tähendab tema jaoks stressi, mis kahjustab enamasti tema bioloogilist ja psühholoogilist arengut (Cicchetti ja Valentino, 2006). See võib avalduda näiteks kõrvalekalletena neurobioloogilistes protsessides, füsioloogilises reageerimisvõimes, kiindumussuhetes, suhetes eakaaslastega ning romantiliste partneritega ja võimes ära tunda emotsioone ning neid reguleerida (Cicchetti ja Valentino, 2006). Lapsepõlves kogetud raskuseid seostatakse hilisemas elus muuhulgas alkoholi ja narkootikumide tarbimisega (Felitti jt, 1998) ning õigusrikkumiste toimepanemisega (Moffitt, 1993; Patterson jt, Forgatch, Yoerger

ja Stoolmiller, 1998). Inimeste käitumise uurimises omistatakse järjest kasvavat tähelepanu neurobioloogiale. Käitumise neuropsühholoogiliste mudelite kohaselt mõjutab lapse neuroloogiline funktsioneerimine tema käitumuslike, sotsiaalseid ja kognitiivseid võimeid ning emotsionaalset eneseregulatsiooni (Greenberg, Kusché, ja Riggs, 2004). Mitmed autorid on oma töödes leidnud, et eesajukoore vigastused on seotud probleemse ja kuritegeliku käitumisega ning narkootiliste ainete tarvitamisega (vt nt Nigg, Quamma, Greenberg ja Kusche, 1999; Giancola ja Tarter, 1999; Hill, 2002).

Uurijad on püüdnud probleemse käitumise tekkimist lahti seletada uurides ka inimese arengut ja käitumuslike kõrvalekallete ilmumist erinevates vanustes. Üldiselt peetakse varajases lapseas alanud probleemset käitumist pikaajase kriminaalse käitumisviisi indikaatoriks (Farrington, 2003). Terrie Moffitt (1993) jagab antisotsiaalse käitumisega indiviidid kahte gruppi – ühed, kes käituvad probleemset alates varajases lapseast ja püsivalt kogu oma elukaare vältel ning teised, kes käituvad probleemset vaid teismeeas. Püsiv probleemne käitumine on enamasti tingitud neuropsühholoogilistest kahjustusest ning selle avaldumist soodustavad erinevad riskifaktorid, näiteks ebastabiilne kodune keskkond (Moffitt, 1993).

Noorukiiga on lapse kasvades kriitiline arenguperiood. Evolutsioonilises plaanis on tegemist perioodiga, mille eesmärk on saavutada reproduktiivne staatus ja kompetents, leida kaaslane ning kokkuvõttes kindlustada enda edu (Ellis jt, 2012). Teismelisena saavutab noor küll bioloogilise küpsuse, kuid ei ole valmis veel täiskasvanu kombel iseseisvalt ja vastutustundlikult käituma (Moffitt, 1993). Puberteedieas toimuvad noore ajus muutused ning varasemalt kasutusel olnud toimetulekumehhanismid ei ole tema jaoks enam kättesaadavad (Cameron jt, 2006). Selline ealine iseärasus paneb noort uusi toimetulekustrateegiaid otsima. Noored kasutavad tihti riskantset käitumist ning osutavad vanematele või teistele autoriteetidele vastupanu. Säärase käitumise eesmärk on avaldada eakaaslastele muljet, saavutada kaaslaste seas parem võimupositsioon ning liikuda iseseisvuse poole (Ellis jt, 2012). Autorid on leidnud, et enim õigusrikkumisi saadetakse korda 19-aastasena, pärast mida langeb õigusrikkumiste näitaja järsult (vt ka Farrington, 1986; Piquero, Farrington ja Blumstein, 2003). Enamik noori eemaldub sellisest käitumisest loomulikult 20-eluastate alguses (Farrington, Loeber ja Howell, 2012). Noorukieas avalduvaid probleemset käitumist võib seetõttu käsitleda kui antud ea omapära, mis väljendab arenguülesannete poole püüdlisel tekkivaid raskuseid (Moffitt, 1993). Hästi kohanenud noor ei pruugi probleemset käitumist üles näidata, kuid noorele inimesele, kel on oma emotsioonide kontrollimisega raskusi, võib see olla väljakutsuv periood (Moffitt jt, 2011).

Probleemse käitumise teooria üks autoreid Richard Jessor (vt ka Jessor ja Jessor, 1977), jagab noore käitumise arengut mõjutavad tegurid kaheks: riski- ja kaitsefaktorid. Riskifaktoriteks on lapse või noore madal enesehinnang, madal eduootus, võõrandumise ja meeleheite tunne, problemaatilise käitumisega eeskujud ja ebaedu koolis. Toetavad faktorid on seevastu head peresuhted, prosotsiaalse käitumisega sõbrad, positiivne suhtumine kooli ja heaõppeedukus, kaasatus positiivsetesse sotsiaalsetesse tegevustesse ja gruppidesse, religioosne pühendumus, , tervise väärtustamine ja normatiivse kontrolli olemasolu tajumine (Jessor, 1998). Jessor (1998) näitab oma uurimuses, et riski- ja kaitsefaktorid on omavahel pidevas vastastikmõjus ning kaitsefaktorite olemasolul on riskifaktoritel käitumisele vähene mõju ning vastupidi, nende puudumisel on riskifaktoritel lapse käitumisele märgatav mõju. Riskifaktorite kuhjumisel hakkavad nad üksteist mõjutama, mis viib probleemse käitumise süvenemiseni (Patterson jt, 1998).

1.1.2. Säilenõtkus kui kaitsev faktor

Säilenõtkust puudutava kirjanduse keskmes on küsimus: kuidas on nii, et mõned inimesed tulevad eluteel eettulevate raskustega paremini toime kui teised? Säilenõtkus ehk vastupanuvõime (i.k *resiliency*) iseloomustab inimese võimet raskuste ja stressiga silmitsi seistes nendega edukalt kohaneda (Wu jt, 2013). Ann Masten (2001) selgitab, et inimest saab säilenõtkeks nimetada siis, kui ta on kogenud varasemalt või kogeb antud ajahetkel üleliigset stressi, millel on potentsiaal ühel või teisel moel tema arengut negatiivselt mõjutada. Sellisteks mõjutajateks võivad olla bioloogilised tegurid (näiteks inimese madal sünnikaal või lapsevanema skisofreenia), sotsiaalmajanduslikud olud või siis otsene vägivaldaga kokkupuute kogemus, mida seostatakse hilisemate arenguprobleemide tekkimisega (Masten ja Wright, 1998). Kaitsefaktorid nagu näiteks inimese oskused või hea sõber on selles kontekstis inimese ressursid, mis aitavad tal pingerohketes olukordades toime tulla (Masten, 2001). Säilenõtkust on praeguseks uuritud ligikaudu 60 aastat. Antud teemat puudutavad esmased uuringud keskendusid lapsepõlve-, hiljem juba ka ülejäänud elukaare jooksul kogetud stressi mõjule, mida seostati kohanemiskogemuste ja vaimsete häirete tekkimisega (Herrman jt, 2011). Sellisteks sündmusteks võivad olla traumad, looduskatastroofid, vägivald, vaesus, kodutus, füüsiline haigus, sõda ja vanemliku hoolitsuse puudumine (Herrman jt, 2011). Teadlased tunnevad antud käsituse vastu üha kasvavat huvi, seetõttu on seda uurinud kõikvõimalike valdkondade ekspertid bioloogiast, psühholoogiast, psühhiaatriast ja sotsioloogiast. Säilenõtkus, kui termin

on läbi aja arenenud ning erinevad autorid ei ole selle osas üksmeelt saavutanud, kuid üldiselt mõistetakse säilenõtkust kui positiivset kohanemisvõimet või siis võimekust säilitada või taastada oma vaimne tervis olenemata kogetud raskustest (Herrman jt, 2011; Masten, 2001).

Teadlased on leidnud, et stress, trauma ning raskused võivad muuta inimese aju funktsioneerimist ja struktuuri ning seekaudu tekitada psüühikahäireid nagu posttraumaatiline sündroom ja depressioon (Wu jt, 2013). Üldisest populatsioonist kogeb ligikaudu 50-60% inimesi oma elu jooksul rasket traumasid, kuid ometi on sellega seotud haiguste levimus hinnanguliselt vaid 7.8% (Kessler, Sonnega, Bromet, Hughes ja Nelson, 1995). Inimesi, kel ei teki ka pikaajast stressi vältel võimalikke psüühikahäireid võib nimetada psüühiliselt paindlikeks ehk säilenõtketeks (Wu jt, 2013). Eesti keeles on selliste indiviidide iseloomustamisel kasutusel ka termin *võilillelapsed*. Lionetti jt (2018) grupeerivad indiviidid nende keskkonna tundlikkuse järgi madalamast kõrgema tundlikkuseni lillemetafoori kasutades, vastavalt nõõ võililledeks, tulpideks ja orhideedeks. Keskkonnafaktoritele vähem tundlikuid indiviidid (nn võilillelapsed) on vähem haavatavad erinevate negatiivsete kogemuste suhtes nagu lapsepõlves kogetud väärkohtlemine või täiskasvanuna kogetud perekonnaliikme kaotamine, samas kui kõrge tundlikkusega indiviidid (nn orhideed) reageerivad rasketele kogemustele rohkem negatiivselt (Lionetti jt, 2018). Tulbid, kui keskmise tundlikkusega indiviidid, asetsevad oma keskkonnast tulenevate stiimulite haavatavuse osas eelmainitud kategooriate vahel.

Säilenõtkust mõjutavad indiviidi bioloogilised, psühholoogilised ning sisemised faktorid aga ka tema sotsiaalse süsteemi osad nagu kool, sõõbrad, pere ja kogukond (Masten, 2001). Säilenõtkust toetavad inimese isiklikud faktorid nagu isikuomadused (avatus, koostöövalmidus ja ekstraversus), enesekindlus, positiivne situatsioonitõlgendus optimism ja sisemine kontrollkese ehk mil määral tajub inimene, et tema olukord sõõltub temast endast (Herrman jt, 2011). Tehnoloogia areng on teadlastel üha rohkem võimaldanud uurida ka bioloogilisi ja geneetilisi tegureid, mis indiviidi vastupanuvõimet mõjutavad. Stressil on potentsiaal muuta inimese aju suurust, olemasolevaid närviühendusi ning -võõrgustikke ja närviimpulsse edastavate virgatsainete sünteesi ja tagasihaardumist närvirakule (Cutis ja Nelson, 2003). Sellised muutused ajus mõjutavad omakorda indiviidi suutlikkust negatiivsete emotsioonidega toime tulla ning seeläbi ka inimese vastupanuvõimet. Näiteks on uurimused tõestanud, et varajane vanemliku hoolitsuse olemasolu mõjutab lapse säilenõtkuse arengut läbi virgatsaine oksüdoksiini tootmise lapse ja lapsevanema kehas (Carter, 2005). Vastupanuvõimet mõjutavad ka inimese geenid, mis võivad teatud oludes soodustada erinevate haiguste, näiteks

posttraumaatilise sündroomi, avaldumist (Wu jt, 2013). Lisaks vanemlikule hoolitsusele toob Herrman jt (2011) välja keskkondlikud mõjutegurid nagu sõbrad, kodune stabiilsus, tugi õpetajatelt ja teistelt täiskasvanutelt. Laiemas pildis mõjutavad säilienõtkust ka kogukondlikud faktorid nagu head koolid, olemasolevad tugiteenused, vaba aja veetmise võimalused, kultuur, spirituaalsus, religioon ja madalad vägivallanäitajad (Herrman jt, 2011). Säilienõtkus avaldub erinevate faktorite keerulises koosmõjus, kätkedes endas nii bioloogilisi, geneetilisi, keskkondlike, kui ka personaalseid tegureid (Cicchetti, 2010; Herrman jt, 2011; Masten, 2001; Wu jt, 2013). Neid osi võib vaadata koos, kui indiviidi adaptiivset süsteemi. Masten (2001) toob oma töös välja, et suurim oht indiviidile ei ole elus ettetulevad raskused ise, vaid hävitustöö, mida võib nende adaptiivsete süsteemide häirumine tekitada (Masten, 2001).

Säilienõtkus on ajas muutuv arenguprotsess, seda saab inimese juures teadlikult arendada (Cicchetti, 2010). Viimastel aastakümnetel on antud temaatika uurimisvaldkonnas toimunud nihe, kus teadlased on keskendunud kaitsvate ja riskifaktorite asemel suuremal määral säilienõtkuse aluseks olevate mehhanismide välja selgitamisele (Herrman jt, 2011). See informatsioon annab teadlastele võimaluse neid teadmisi ennetus- ja sekkumismeetoditesse integreerida ning seeläbi praktikas rakendada. Ükski laps ega noor ei ole mittehaavatav. Lapse ja noorukiiga on paljulubav ajaaken, kus lapse kohanemisvõimet ja seda toetavaid faktoreid arendada (Masten, Gewirtz ja Sapienza, 2014).

1.2. Noored õigussüsteemis

Vastavalt eale ja ealistele iseärasustele koheldakse inimesi seadusest tulenevalt erinevalt. Näiteks muutub noore kohtlemine õigussüsteemis märgatavalt, kui ta jõuab kriminaalvastutuslikku vanusesse ja täiskasvanuikka. Olenevalt riigist loetakse Euroopas kriminaalvastutuse minimaalseks vanusepiiriks enamasti 14 kuni 16 eluaastat (Hazel, 2008) ning täiskasvanuks 18-aastaseks saanud isikut (Sawyer jt, 2012). Kui alaealistele suunatud õigussüsteem on fokuseeritud lapse primale huvile ning rakendab alternatiivseid sekkumismeetmeid nagu erinevad rehabilitatsiooni- ja sotsiaalprogrammid, siis täiskasvanuikka jõudes suunatakse fookus suuresti karistavatele ja distsiplineerivatele meetmetele ning vähemal määral indiviidi käitumise programmeerimisele (Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet..., 2015; Farrington, Loeber ja Howell, 2012).

Seadus eristab omavahel õigus- ja teovõimet. Kui õigusvõime tähistab inimese võimet omada õigusi ja kohustusi ning on omane kõigile, siis teovõime tähistab inimese seisundit iseloomustavate omadustega nagu vanus ja vaimne võimekus, ning omistab inimesele võime oma käitumisega kaasa tuua õiguslikke tagajärgi (Saare, 2004). Teovõime üheks alaliigiks on vastutusvõime, mis tähistab inimese võimet võtta iseseisev vastutus enda või siis mõne teise inimese poolt toime pandud teo tagajärgede eest, sh õigusrikkumise eest (Saare, 2004). Kirjanduses räägitakse sellega seoses ka süütevõimest. Tammpuu (2019) järgi saab inimene sel juhul intellektuaalselt aru, et tema tegu on õigusvastane. Süütevõimet on tarvis piirata selleks, et inimene, kes ei suuda oma tegudest veel täielikult aru saada, ei peaks kandma nendega kaasnevat õiguslikku vastutust (Lahe, 2005).

Juba aastakümneid on õigusvaldkonda puudutavas teaduskirjanduses tähelepanu pööratud küsimusele, millal on inimene oma arengu poolest küps ja valmis täiskasvanule omast õigusliku vastutust kandma. Teadlased usuvad, et antud küsimises on noori ja alaealisi puudutavate efektiivsete poliitikate loomisel tähtis toetuda arenguteadustele (vt nt Scott ja Steinberg, 2009). Arusaamine täiskasvanuikka jõudmisest muutub pidevalt – iga, mil puberteet algab, on langemas ning vanus, mil inimene on omandanud täiskasvanule omased sotsiaalsed rollid, on tõusmas (Sawyer jt, 2012). Steinberg jt (2009) koostasid süütevõime kontekstis MacArthuri noorte võimekuse uuringu, kuhu oli kaasatud 935 osalejat vanuses 10 kuni 30 aastat. Uuringu eesmärk oli välja selgitada, millised kognitiivsed ja psühhosotsiaalsed võimed iseloomustavad inimesi erinevates vanusevahemikes. Töö tulemused näitasid, et kognitiivsed võimed nagu kriitiline mõtlemine, verbaalsed võimed ja töömälu arenevad välja inimese 16ndaks eluaastaks ning inimese psühhosotsiaalsed võimed nagu impulsikontroll ja oskus kaaslaste survele vastu seista, 25ndaks eluaastaks (Steinberg jt 2009). Seda toetavad ka neuroteaduses tehtavad uuringud, mis annavad võimaluse aju arengut ning sellega seotud protsesse lähemalt uurida. Otsmikusagar, mis vastutab inimese võime eest oma impulsse kontrollida ja reguleerida, areneb kuni inimese kahekümnendate eluaastate keskpaigani (Prior jt, 2011). Limbine süsteem – aju osa, mis loob riskide võtmisele vastusena heaolutunde, on noorukieas äärmiselt aktiivne, eriti emotsionaalselt laetud olukordades (Casey, Getz ja Galvan, 2008; Steinberg, 2004). Neurobioloogilise küpsemise eripäradest tulenevalt ei tule nooruki aju riskide mõistuspärase hindamisega toime ning erinevalt täiskasvanust on ta oma eakaaslaste poolt kergemini mõjutatavam ja toetub otsustamisprotsessis emotsioonidele (Sawyer jt, 2012; Blakemore ja Robbins, 2012). Selline küpsemisjärgus olev aju muudab noore impulsiivsemaks. Alla 26-aastane noor eristab valikute tegemisel küll intellektuaalselt ja moraalselt õiget ja valet

käitumist, kuid ei suuda enamasti oma käitumist emotsionaalselt veel piisavalt kontrollida, et neid teadmisi rakendada (Steinberg jt, 2009).

Noorte arengut ja küpsemist puudutavate uute teadmiste valguses on mitmed autorid seadnud kahtluse alla, kui õiglane on süsteem, mis kohaldab 18-aastastele noortele samu meetmeid kui täiskasvanutele. Võttes arvesse, et õigusrikkujate kognitiivsed võimed muutuvad samm-sammult ning noored täiskasvanud vanuses 18 kuni 24 aastat sarnanevad oma võimete poolest mitmeti teismelistele vanuses 15 kuni 17 aastat, ei ole nooruki järsk üleviimine täiskasvanule suunatud õigussüsteemi tema 18-eluaastal mõistlik (Farrington, Loeber ja Howell, 2012). Selle asemel tasub noorte täiskasvanute puhul vanuses 18 kuni 24 aastat kaaluda õigussüsteemis eraldi kategooria loomist, mis võtab küll arvesse kuriteo raskusastet ning võimalike retsidiivsuse indikaatorid, kuid keskendub karistavate meetmete asemel alternatiivsetele sekkumistele (Farrington, Loeber ja Howell, 2012).

1.3. Ennetustöö ja sekkumine

1.3.1. Definiitsioon ja tähtsus

Terminid ennetustöö kasutatakse sekkumiste puhul, mille eesmärgiks on võimalike probleemide teket või edasist arengut takistada. Ennetustöös on eristatavad kolm erinevat tasandit – 1) universaalne tasand, mis on suunatud kogu elanikkonnale, 2) valikuline tasand, mis on suunatud kõrge riskiga grupele ja 3) näidustatud tasand, mis keskendub kõrges riskigrupis olevatele inimesele (Bor, 2004). Probleemse käitumisega laste ja noorte kontekstis on ennetustöö eesmärgiks tuvastada riskifaktorid, mis ennustavad antisotsiaalset käitumist ja need elimineerida (Farrington, 2001). Määrava tähtsusega on seejuures ka eluperiood, mil sekkumist rakendada. Lapsed on sekkumistele vastuvõtlikumad, mistõttu on neid võimalik suuremal määral positiivselt mõjutada (Nation jt, 2003). Seetõttu peetakse varajast lapsepõlve parimaks ajaks, mil võimalikku tulevast probleemset käitumist sekkumise läbi ennetada (vt nt Farrington, 2003; Masten, 2001; Moffitt jt, 2011). Teiseks oluliseks perioodiks peetakse ka teismeiga.

Prior jt (2011) selgitavad, et puberteedis väheneb enamasti lapsevanemapoolne kontroll noore üle. Samal ajal ei suuda noor end veel täiel määral kontrollida, kuna tema eesajukoor ning sellega seotud käitumuslik pidurdussüsteem ei arene välja enne varajast täiskasvanuiga (Prior jt, 2011). Riskigrupis olevad noorukid, kellel on madal enesekontroll, võivad sel ajal teha

käitumuslike vigu nagu suitsetamisega alustamine, haridustee katkestamine ning mitteplaneeritud rasestumine, mis võib nende edasist elu pikaajaliselt negatiivselt mõjutada (Moffitt jt, 2011). Seetõttu on tähtis noort toetada nii enesekontrollioskuste omandamisel kui ka üleminekul ühest eluetapist teise. Noortele suunatud sekkumised, mis hoiavad ära või leevendavad riskikäitumisi võivad olla igati tulemuslikud ning hoida ära õigusrikkumisi, tõsta avalikku turvalisust, elanikkonna jõukust ning tervist (Moffitt jt, 2011). Kirjanduses ja ühiskondlikul tasandil pööratakse üha suuremat tähelepanu sellele, kuidas uuringute tulemusi ennetusvaldkonnas ja töös indiviididega rakendada. Sellega seoses räägitakse teadus- ja tõenduspõhisest lähenemisest, mille keskmes on arusaam, et otsustajad on ratsionaalsed osalejad, kes võtavad olenevalt kontekstist poliitika kujundamisel arvesse parimat olemasolevat informatsiooni, olgu siis tegemist sekkumiste, karistuste määramise või mõne muu küsimusega (Welsh ja Farrington, 2012).

Võitluses hälbiva käitumise ja kuritegevusega on vangistus karistava meetmena olnud läbi aja üks domineerivaid sekkumise viise. Kasvav arv teadustöid varajase ennetustöö ja teiste alternatiivsete sekkumismeetmete valdkonnas aga näitavad, et ennetustööl on karistuslike meetmetega võrreldes suurem majanduslik ja tulemuslik kasu. Lipse (2009) koostas 361 uurimuse põhjal metaanalüüsi õigusrikkumisi korda saatnud alaealistele suunatud sekkumissuundadest ning leidis, et antud sihtgrupi retsidiivsuse vähendamisel on tulemuslikud terapeutilised programmid nagu nõustamine, oskuste treening ning taastavad ja kontrollivad sekkumised. Seevastu on kontrollile, distsipliinile ja hirmutamisele fookust panevad programmid isegi negatiivse mõjuga ning suurendavad retsidiivsust (Lipse, 2009). Alternatiivsete sekkumismeetodite kasuks räägivad ka teised uurimused. Näiteks leidsid Aos, Miller ja Drake (2006), et alternatiivsete ennetusmeetmete kasutamine USAs aitaks ära hoida suure osa planeeritavatest kuludest vanglate ehitusele, säästa ligikaudu 2 miljardit dollarit maksumaksja raha ning vähendada kuritegelikkuse määra. Samas on vangistuse kasutamine võrreldes ennetusmeetmetega endiselt laiemalt levinud. Welsh ja Farrington (2012) näevad karistusliku reageerimise põhjusena sügavalt juurdunud moraalsel uskumust, mille kohaselt on kuritegevuse näol tegemist kurjusega, mille vastu saab võidelda rakendades karne sanktsioonide nagu vabaduse võtmine või hukkamine.

Alternatiivseid programme on väga erinevaid. Erinevate fookustega sekkumised on näiteks vanemlusprogrammid, oskuseid arendavad programmid, kooli programmid, mitmekomponendilised ja ka kogukondadele suunatud programmid (Farrington, 2003). Sealjuures omistatakse suurt tähelepanu lapse koduse keskkonna ning perekonna positiivsele

mõjutamisele. Toetav kodune keskkond ja vanemad on laste ja noorte hilisemate probleemkäitumiste ennetuses kriitilise tähtsusega (Kumpfer ja Alvarado, 2003). Säilenõtkuse mudelid ja uuringud viitavad sellele, et programmid on kõige tõhusamad, kui nad kaitsevad ja taastavad laste peamisi kaitsvaid süsteeme nagu perekond ja kogukond, usalduslik suhe vähemalt ühe täiskasvanuga ning lapse isiklike omadusi nagu enesehinnang, enesekontrolli oskused, positiivne minapilt ning motivatsioon olla oma keskkonnas edukas (Kim, Guerra ja Williams, 2008; Masten, 2001).

1.3.2. Efektiivsed sekkumised

Läbi aastate on mitmed autorid oma töödes püüdnud metaanalüüsi meetodit kasutades koostada ülevaadet noortele suunatud sekkumismeetodite mõjust ja efektiivsusest. Nation jt (2003) analüüsisid sel moel 35 tööd ja leidsid, et ennetusprogrammi teeb edukaks terviklikkus ja mitmekülgne lähenemine, lähtumine erinevatest õpetamismeetoditest, piisav ajaline kontakt sihtgrupiga ja töö kvaliteet, õigeaegne sekkumine ning teaduspõhine lähenemine. Lisaks toetavad programmi edu võime soodustada ja toetada sihtgrupi positiivseid suhteid ning nende tekkimist, sotsiaalkultuuriline asjakohasus, tulemuste hindamine sekkumise ajal ja pärast sekkumist ning kompetentsete meeskonnaliikmete olemasolu (Nation jt, 2003). Võttes seejuures arvesse probleemse ja kuritegeliku käitumise tekke võimalikke neuropsühholoogilisi tagamaid, on tähtis ennetustöösse kaasata ka laste ja noorte vaimse tervise eksperdid (Bor, 2004). Üheks selliseks sekkumismeetodiks on multisüsteemne teraapia (i.k. *multisystematic therapy*), mille töötas 1988. aastal välja Scott Henggeler. Multisüsteemne teraapia on teaduspõhine kogukondlik sekkumismudel, mis on suunatud riskirühmas olevatele nooretele vanuses 12 kuni 17 aastat (vt ka Multisystemic..., 2020). Programmi on oodatud osalema riskigrupi kuuluvad ja õigusrikkumisi korda saatnud alaealised. Riskigrupi loetakse seejuures vaimse tervise häirete ja sõltuvusprobleemidega noori. Kaks kuni neli spetsialisti – nõustajad, sotsiaaltöötajad, psühholoogid – tuvastavad erinevad tegurid, mis noore probleemset käitumist põhjustavad ja töötavad sellest lähtuvalt tema kodus, koolis ja kogukonnas. Jõustatakse ja suunatakse nii noort kui ka tema sotsiaalvõrgustiku liikmeid nagu õpetajad, naabrid, sõbrad ja perekonnaliikmed (Henggeler, 2012). Spetsialistid on seejuures võrgustikuliikmetele kättesaadavad ööpäevaringselt. Peamiste töömeetoditena kasutatakse antud sekkumise puhul tugevuspõhist lähenemist, peegeldavat kuulamist, empaatiat ja lootuse

andmist inimesele, vahetut ja paindliku suhtlust ning kognitiivset ümbermõtestamist. (Henggeler, 2012)

Mayer (2001) väljendab oma töös, et probleemse käitumise ennetamiseks tuleb keskenduda kooli kui riski sisaldava õpikeskkonna lapsesõbralikuks muutmisele ning karistavad meetmed tuleb asendada positiivsete, last toetavate meetmetega. Sellisteks mõju omavateks faktoriteks on selged ja positiivses vormis sõnastatud käitumisreeglid, laste kaasatus ülesannetes ja pärast kooli toimuvatesse huviringidesse, individuaalsete erinevustega arvestamine õppetöös, laste sotsiaalsete oskuste treenimisel ja reageerimisviiside valimisel laste kognitiivsete võimete arendamine, õpetajate toetamine ja tunnustamine tehtud töö eest (Mayer, 2001). Autor selgitab, et tähtis on tõsta õpilaste teadlikust probleemse käitumise avaldumisest ja seda toetavatest faktoritest ning arendada nende eneseregulatsiooni oskuseid (Mayer, 2001). Laste kognitiivsete võimete arendamisega erinevates keskkondades tegeleb ka näiteks SNAP programm. SNAP ehk Stop Now and Plan (e. k *Peatu ja Planeeri*) on perekeskne kognitiiv-käitumuslik sootundlik sekkumisprogramm, mille fookuses on probleemset käitumist ilmutavatele lastele vanuses 6 kuni 11 aastat, noortele 11 kuni 18 aastat ja nende vanematele emotsioonidega toimetuleku, enesekontrolli ja probleemide lahendamise oskuste õpetamine (Farrington ja Koegl, 2015). Selleks osalevad lapsed ja lapsevanemad kaheteistkümnel järjestikkusel nädalal eraldi grupikohtumistel. Grupikohtumistel õpivad osalejad juhendatult läbi rollimängude, diskussioonide ja individuaalsete ülesannete uusi toimetulekustrateegiaid, mida väljakutsuvates situatsioonides rakendada ja mille kaudu tulevasi probleeme ennetada (Farrington ja Koegl, 2015). Muuhulgas toimuvad spetsialistide juhendamisel eraldi ka lapse ja vanemate vahelised kohtumised ning vajadusel suunatakse last mentorluse raames nii koolis kui kooliväliselt (Augimeri, Walsh, Donato, Blackman ja Piquero, 2018). Tegemist on jätkuprogrammiga. Augimeri jt (2018) selgitavad, et riskigruppi kuuluvad noored vanuses 11 kuni 18 aastat saavad programmis osaleda eeldusel, et nad on varasemas eas selles osalenud ning soovivad erinevate tegevustega nagu osalemine noorte juhtide klubides, individuaal- ja perenõustamistel, õpilaste ja karjäärinõustamised koolis ja kooliväliselt jätkata (SNAP..., 2016). Tegemist on teaduspõhise lähenemisega ja uurimustööd on korduvalt programmi efektiivsust tõestanud (vt Farrington ja Koegl, 2015).

1.4. Pikamaakõndimise praktika

1.4.1. Sotsiaalpedagoogika

Asutustes, mille töö on seotud laste ja noortega, töötavad teiste spetsialistide seas ka sotsiaalpedagoogid. Sotsiaalpedagoogika sünnikoduks on Saksamaa, kus ta kujunes sotsiaalteaduseks aastail 1960-70. Paljud autorid on oma töös püüdnud kirjeldada sotsiaalpedagoogika termini pärimist ja arengut läbi ajaloo. Smith (2007) selgitab oma töös, et terminit *sozialpädagogik* kasutas esmakordselt sakslane Karl Mager 1844. aastal, kes kirjeldas sellega personaalse, sotsiaalse ja moraalse kasvatuseteooriat ja praktikat vastavas ühiskonnas. Sotsiaalpedagoogika areng on ajalooliselt olnud tugevalt seotud industrialiseerimise ja sellega seotud protsessidega. Linnastumisel tekkinud probleemidega tegelemisel nähti parima lahendusena erinevas vormis haridust, mis nii praktikas kui ka teoorias kombineerituna sotsiaalabiga tingis süsteemselt organiseeritud tegevuse arengu sotsiaalpedagoogikas (Hämäläinen, 2003).

Praeguseks üle 150 aastase ajalooaga sotsiaalpedagoogika on interdistsiplinaarne profession ja akadeemiline teadusala, mis asetseb sotsiaaltöö, hariduse ja kogukonna arendamise ristteel (Schugurensky, 2014), olles samas ka kasvatuseteooria ja hariduse põimumispaigaks ja seostub üldiselt laste ja noorte arenguga (Petrie, 2011). Teisisõnu, sotsiaalpedagoogika seostub laste kasvatamise ja harimisega selle laiemas tähenduses ning näeb last tervikuna ühekoos oma suhtlusvõrgustiku, mõtete, tunnete ja kehaga ning tema võimega luua ja panustada (Petrie, 2011). Eenamasti seostatakse sotsiaalpedagoogikaga lapsi ja noori, kuid Kornbeck ja Jensen (2009) toovad välja, et ajalooliselt on antud tegevus olnud suunatud laiema elanikkonna kombelise käitumise arendamisele ja professionaalidel on suutlikust töötada kõikide vanusegruppidega. Vaated sotsiaalpedagoogikale on seejuures erinevad. Ühed näevad, et sotsiaalpedagoogika on sotsiaaltööga kokku kasvanud, teised, et tegemist on iseseisva distsipliiniga ja kolmandad, et sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika täiendavad üksteist (Hämäläinen, 2003). Stephens (2003) selgitab, et sotsiaalpedagoogika on pigem maailmavaade. Sellega nõustub ka Hämäläinen (2003), kes järeldeb oma töös, et tegemist on iseseisva teadusharuga, mis sotsiaaltöös kasutatuna toob sellesse oma teoreetilise teadmise ja mõtteviisi, millele praktikas toetuda.

Kuna sotsiaalpedagoogika mõiste, praktika ja teoreetiline põhi on väga mitmekesine ning varieerub riigiti (Hämäläinen, 2003; Kornbeck ja Jensen, 2009), on nii mõnedki autorid püüdnud seda kokku võtta ühiste printsiipide ja iseloomustajate järgi. Eichsteller ja Holthoff,

(2011) selgitavad sotsiaalpedagoogika kontseptsiooni läbi teemantmudeli, mille järgi on sotsiaalpedagoogikal neli omavahel tihedalt seotud eesmärki: 1) toetada indiviidi terviklikku õppimist ja positiivsete kogemuste loomist kogu elu vältel; 2) avada võimalus kogeda individuaalset ja kollektiivset heaolu ja õnne; 3) arendada tugevaid ja hoolivaid suhteid ning 4) võimestada indiviidi ja kogukonda läbi vastutuse võtmise. Nagu ka mudeli nimi vihjab, siis on sotsiaalpedagoogika keskmes usk inimeste sisemisse rikkusesse (Eichsteller ja Holthoff, 2011). Sotsiaalpedagoogid kirjeldavad tihti oma tööd ka kui midagi, mis hõlmab 1) pead – nad tunnevad end, reflekteerivad ja on avatud uutele teadmistele ning tööks vajaliku teooriabaasi omandamisele; 2) südant – nad on tööle pühendunud, eetilised, empaatilised, emotsionaalsed ja teadlikud olendid, kelle eesmärk on läbi usalduslike suhete loomise suurendada turvalisust, usaldust ja enesekindlust; 3) käsi – nad näevad oma tööd praktilisena (Petrie, 2011). Oma töös sotsiaalpedagoogilisele perspektiivile toetumine annab praktikule ja ühingule võimaluse arendada positiivseid suhtepraktikaid ning seeläbi saavutada organisatsioonis, seadusandluses või poliitikas seatud eesmärgid (Charfe ja Gardner, 2020). Seeläbi on sotsiaalpedagoogika soetud ka sotsiaalpoliitikaga. Petrie (2009) selgitab, et näiteks saab pedagoogilisi printsiipe rakendada õigussüsteemis noortega. Selles toetab lähenemise rakendamist elamuspedagoogika filosoofia üheskoos oma meetoditega (vt ka Charfe jt, 2020).

1.4.2. Elamuspedagoogika

Elamuspedagoogika (i.k. *experiential education*) on haridusfilosoofia, mis kirjeldab õpetaja ja õpilase vahelises eesmärgipärasel koostöös toimuvaid protsesse, mille osaks on otsene kogemus ja refleksioon ning läbi mille arenevad inimese teadmised, kogemused, väärtused ja võime oma kogukonda panustada (Elamuspedagoogika..., 2021). Seejuures on tähtis, et elamuse puhul oleks õpilase jaoks oleks tegemist väljakutsega (Itin, 1999). Kirjanduses eristatakse elamuspedagoogikat elamusõppest (i.k. *experiential learning*). Kui elamuspedagoogika kätkeb endas nii filosoofiat kui kasvatusmeetodit, siis elamusõppe puhul räägitakse protsessist, mille käigus toimuvad inimeses kogemuse tõttu muutused (Itin, 1999).

Elamuspedagoogika rajajaks peetakse Saksa haridusteadlast Kurt Hahni, kes ühendas oma töös erinevate haridusfilosoofide, nagu Plato, Jean-Jaques Rousseau, William Jamesi ja John Dewey ideed (Knoll, 2011; Pace, 2011). Dewey, kes tegutses Ameerika Ühendriikides, tähtsustas vahetu kogemuse integreerimist haridussüsteemi ning nägi seda kui pedagoogilist vahendit, mis toetab õpilaste terviklikku õppimist (Dewey, 1938). Seejuures uskus Dewey, et

hariduses ei saa lähtuda pelgalt faktiteadmiste omandamisest, vaid vajalik on inimese terviklik kaasamine, mis valmistab teda ette ühiskonnas osalema (Seaman, 2011).

Hahn rajas muuhulgas Saksamaal Salemi kooli ning oli hiljem üks elamusõpet rakendava organisatsiooni Outward Bond loojatest (Pace, 2011). Tema haridusliku lähenemise neli peamist elementi olid 1) õpilasega koostöös valminud tegevuskava, kuhu olid märgitud tema peamised eesmärgid ja vastutus, 2) kindlalt struktureeritud aeg, et õpilast töösse suunata, 3) õpilaste seadmine väljakutsuvatesse olukordadesse, mis kätkevad endas teatavat riski ja seiklust ning 4) grupi kasutamine reflekteerimiseks ning koostööskuste arendamiseks (James, 1980 viidatud Itin, 1999: 92 kaudu). Elamuspedagoogika filosoofiat saab seejuures integreerida erinevatesse õpimeetoditesse ja programmidesse. Joplin (1981) selgitab oma töös, et antud filosoofiale toetuva meeskonna peamised ülesanded on osalejatele väljakutsuva kogemuse tagamine ja võimalus hiljem kogetul reflekteerida. Üks tuntumaid vahendeid selleks on David Kolbi (1984) loodud reflekteerimise mudel, mille kohaselt toimub õppimine ringikujulises tsüklis ja läbib järgmised etapid: 1) kogemus, 2) refleksioon 3) kogemuse lahti mõtestamine ja 4) õpitu aktiivne praktiseerimine. Yeganeh ja Kolb (2009) selgitavad, et kogemuse baasil reflekteerimine viib kogemuse lahti mõtestamiseni, kus õppija loob seoseid kogetu ja varasemate teadmiste vahel, teeb sellest tulenevalt järeldused ja kohandab vastavalt oma käitumist. Uus tegutsemisviis on alguspunktiks järgmistele kogemustele ning tsüklil kordub taas (Kolb, 1984).

Tänapäeval on elamuspedagoogika rakendust leidnud väga erinevates keskkondades ja valdkondades, näiteks formaalses- ja mitteformaalses hariduses, seiklus- ja keskkonnahariduses, projektipõhises ning aktiivõppes, siseruumides ja välisruumides (Elamuspedagoogika..., 2021).

1.4.3. Praktika olemus

Pikamaakõndimist kui sotsiaaltöö meetodit rakendatakse töös noortega Belgias, Prantsusmaal ja Saksamaal. Programm sai alguse Belgias 1982. aastal, kui kaks sotsiaaltöötajat rajasid organisatsiooni Oikoten ning viisid kaks vanglas karistust kandvat noort alternatiivse lähenemisena kolmeks kuuks matkama (Houtteman, 2017). Organisatsiooni nimi pärineb kreekakeelsest sõnast '*Oikos*' ja tähendab „kodust kaugel olema“ ja „oma jõudu kasutama“ ning praktikat nimetatakse ka Oikoteni meetodiks (Koenig jt, 2017).

Pikamaakõndimise praktika toetub mitmetele erinevatele teooriatele, sealhulgas on ta rajatud elamus- ja sotsiaalpedagoogika haridusfilosoofiale, mis väärtustavad terviklikku õppimist (Boddez, 2017; Houtteman, 2017). 2002 aastal asutas Prantsuse ajakirjanik ja reisilugude autor Bernard Olliver Prantsusmaal organisatsiooni *Seuil*, mis hakkas noortega töös kasutama sama meetodit ning 2012. aastal adapteeris selle Saksamaa õigussüsteemi Saksimaa noorte organisatsiooni *Sächsische Jugendstiftung* (Koenig jt, 2017). Praeguseks on pikamaakõndimine neis riikides noortega töös hästi väljakujunenud meetod. Prantsusmaal, Belgias ja Saksamaal programmist osa võtnud ligikaudu 2000 noort (Enger, Hoffmann, König ja Nouvel, 2018). Programm on suunatud kriitilises olukorras olevale noortele, vanuses 13 kuni 18 aastat (Saksamaal 18-21 aastat), kel on probleeme perekonnaga, koolis ja õppimisel, käitumisega ja õigusrikkumistega; lisaks võib olla, et noorel on psühholoogilised või muud sotsiaalsed probleemid ning ta käib läbi õigusrikkumisi korda saatnud eakaaslastega (Koenig jt, 2017). Osalevate noorte puhul on enamasti muud meetmed end ammendanud või siis ei täida oma eesmärki (Koenig jt, 2017). Seejuures lähtutakse võimestamise käsitusest, mida Adams (2003) defineerib, kui vahendit, mis võimaldab inimestel ja kogukondadel oma elu ja tingimuste üle kontroll võtta, seeläbi oma eesmärkide poole liikuda ning enda ja teiste elukvaliteeti tõsta. Sel eesmärgil peavad Belgias ja Prantsusmaal noored programmi ise kandideerima, kuid lisaks on programmis osalemiseks vajalik luba kohtult või administratiivselt üksuselt ning noore eest vastutavalt isikult, näiteks lapsevanemalt (Houtteman, 2017; Koenig jt, 2017).

Praktika lähtub muuhulgas n-ö „juurimise“ ideest (hollandi k *ontheim*, inglise k *uprooting*), mis viitab eemaldumisele keskkonnast, kuhu noor on n-ö „kinni“ jäänud ning protsessile, mis tema jaoks projektis osalemise tõttu algab (Houtteman, 2017). Programmi eesmärk on võimaldada noortel oma elu tuttavast keskkonnast eemal viibides sotsiaalselt, sealhulgas tööalaselt, perekondlikult ja hariduslikult, ümber korraldada ja taasluua, kasutades selleks pikamaakõndimist (Cortella, Perconti, Nouvel, Knospe ja König, 2018). Elamuspedagoogilistele printsiipidele toetudes lähtutakse sellest, et noored õpivad parimal moel läbi elamuste, väljakutsuvate olukordade ning refleksiooni (Kolbi, 1984). Programm on noore jaoks igati väljakutsuv ja noore saatjal, kui tema peamisel kontaktil programmis osalemise ajal, on seetõttu tähtis roll. Noort ja tema saatjat toetab programmi vältel ka n-ö „tagataustal“ töötav professionaalne meeskond, kes nendega telefoni teel kontakti hoiab (Koenig jt, 2017). Osalejad ööbivad telkides, kannavad ise oma matkavarustust ja läbivad keskel läbi 25 kilomeetrit päevas, planeerivad ja valmistavad oma eined ning ostavad teel olles

selleks vajalikud komponendid (Houtteman, 2017). Saksamaal peatuvad ja töötavad osalejad teel olevates majutusasutustes (Enger jt, 2018a). Enamus noori ei ole seejuures varasemalt matkamisega kokku puutunud. Saksamaal on grupi juhendamisel tegemist ametliku ja kindlapiirilise suhtega, kus spetsialistidelt oodatakse professionaalset ning neutraalset suhtumist, mis tunnustab noori enda elu ekspertidena ning toetab neid tegevuse käigus alternatiivsete käitumiste ja vaatenurkade omandamisel (Enger jt, 2018a). Belgias ja Prantsusmaal kaasatakse programmi treeningu läbinud vabatahtlikud, eesmärgiga seeläbi luua noore ja täiskasvanu vahel mitteametlik ja usalduslik suhe (Koenig jt, 2017). Praktika toetub Andries Baarti kohaoleku käsitlusele (i.k *presence approach*), mis toonitab praktiku ja inimese vahelise hooliva ja tähendusrikka suhte loomist läbi praktiku kohaolu ja vahetu suhtlemisstiili (Klaver ja Baart, 2011). See võimaldab inimesel end avada ja aktsepteerida ning toe abil oma elu vajalikul moel ümber korraldada (Schafenaar, Outheusden, Stams ja Baart, 2018).

Programmi rakendamist kõnealustes riikides alaealiste õigusrikkujatega toetavad neis kehtivad seadused. Näiteks kehtib Saksmaal Noortekohtute (*Jugendgerichtsgesetz*) seadus, mis lubab töös noorte õigusrikkujatega alternatiivseid meetmeid rakendada (vt ka Enger jt, 2018a). Seadusest tulenevalt on ka programmi pikkus riikides erinev - Prantsusmaal ja Belgias on seadusest tulenevalt võimalik alaealiste õigusrikkujatega kolm kuud reisida, Saksamaal on sihtrühmaga lubatud aga sotsiaalsete oskuste treening 60 tunni raames (Koenig jt, 2017). Sellest tulenevalt kestab programm Belgias ja Prantsusmaal 3 kuud, mille vältel läbivad noored koos eelneva treeningu läbinud vabatahtliku juhendajaga kuni 1800 kilomeetrit. Saksamaal on programmi kestuseks nädal aega, mil sotsiaaltöötaja või sotsiaalpedagoogi juhendamisel läbitakse 80 kilomeetrit, võetakse osa koolitusest ja tehakse kogukondlikku tööd (Enger jt, 2018a).

Programmis on kindlad reeglid, näiteks ei tohi osalejad kaasa võtta mobiili ega muusikamängijat, nad peavad kinni pidama riigi seadustest, läbima iga meetri jalgsi ning hoiduma käitumisest, mis ohustab gruppi (Houtteman, 2017). Võib ka juhtuda, et noor ei lõpeta programmi. Põhjuseks võib olla motivatsiooni puudumine, reeglite eiramine, agressiivne käitumine aga ka ära jooksmine (Smits, Boddez, Nouvel, Chauveau ja König, 2018a). Smits jt (2018) toovad programmi tulemuslikkuse ülevaatlikus raportis välja, et Belgia ja Prantsusmaa puhul lõpetab programmi edukalt 50-80%, ning Saksamaal 95% osalejatest. Juhul, kui noored programmi katkestavad, peavad nad naasma kohtusse või kinnipidamisasutusse (Houtteman, 2017). Seejuures on programmi tähtsaks osaks töö noorega peale kõndimise lõpetamist. Programmi lõppfaasis toimub noorega reflekteeriv vestlus, mis toetub narratiivteraapia

udelile (Bodez, 2017). Narratiivteraapia keskendub inimese eraldamisele tema probleemist, läbi sellega seonduvate lugude uurimise ja positiivsete erandite leidmise (Milner ja O'Byrne, 2002). Sellisel moel reflekteerimine annab noorele võimaluse ümber hinnata oma varasemad kogemused ja identiteet ning teha sellest tulenevat uusi valikuid (Bodez, 2017). Prantsusmaal ja Belgias juhendatakse osalejaid pärast koju naasmist ka olenevalt vajadusest, näiteks töö või elamispinna otsimisel, aga ka haridustee jätkamisel ning sellega seonduvate valikute tegemisel. Ajal, mil noor kodust eemal viibib töötab programmi koordinaator tema formaalse- ja mitteformaalse võrgustikuga ja tagab sel moel noore naastes tema sujuva ülemineku tuttavasse keskkonda (Cortella jt, 2018).

Programmi mõju teaduslikule uurimisele on varasemalt vähe tähelepanu pööratud. 2021. aasta alguses avaldati selle kohta esimene teadusartikkel, mis uuris metoodika mõju selles osalenud noortele. Kasutades kvalitatiivset uurimismeetodit viisid autorid Prantsusmaa, Belgia ja Saksamaa organisatsioonide varasemalt kogutud andmete põhjal läbi sekundaaranalüüsi. (Koenig ja Knospe, 2021). Uurimuse tulemused näitasid, et programm toetab suurel määral osalenute säilienõtkust, arendades nende enesetõhusust, sisemist kontrollkeset, eneseregulatsioonivõimet, optimistlikku ellusuhtumist, positiivset minapilti ja enesekindlust, paindlikku ja aktiivset toimetulekukäitumist ning tervist. Lisaks arendab pikamaakõndimine noore sotsiaalseid oskuseid, tema võimet analüüsida oma tegevust, edu ja ebaedu, turvalist kiindumissuhet ja uudishimu, aga ka spirituaalsust või religioosset usukumust ning loovust (Koenig ja Knospe, 2021). Organisatsioonid Alba ja Seuil on meetodi mõju varasemalt uurinud koostöös erinevate partneritega. Näiteks koostas Parys (2015) kvalitatiivse uurimuse, kus ta analüüsis organisatsiooni Albaga 1982-2012 aastatel kõndimas käinud 82 noore ja nende saatjate intervjuusid (Smith, 2018). Töö eesmärk oli aru saada, kas pikamaakõndimine mõjutab noorte kaasatust ning vastutusvõimet (Smits jt, 2018a). Tööst selgus, et noortel on ka pärast programmi lõppemist ühiskonnas oma koha leidmisel raskusi, samas mõjutas saatjaga looduses liikumine noori pikas perspektiivis positiivselt, andes neile püsivad väärtused ja enesekindlama minapildi. Noored õpivad kaaslasti aktsepteerima, koostööd tegema, teistega suhtlema ja olema vaikuses, veetma aega endaga ning teistega. Lisaks õpivad noored, et vastutuse võtmine ja koostöö aitavad kaaslastega suhteid luua, konflikte lahendada ja takistusi ületada. (Parys, 2015, viidatud Smith jt, 2018 kaudu) Lisaks uuris organisatsioon Alba 2009. aastal projekti mõju selles osalenud noortele. Noored toovad välja, et programmis osalemine andis neile võimaluse kogeda kindlat tööritmi, veeta aega iseendaga, õppida rahaga toime tulema, kohtuda uute inimestega, olla enda üle uhke ning endasse uskuda, õppida end väljendama, oma

probleemidega toime tulema ning oma käitumise muutmise kallal töötama (Smits jt, 2018a). Prantsuse organisatsioon Seuil koostas programmi mõjude väljaselgitamise eesmärgil 2012. aastal koostöös uurimufirmaga kvantitatiivse uurimuse, kus koguti andmeid läbi süstemaatiliste intervjuude nii noortelt kui nende võrgustikuliikmetelt (Smits jt, 2018a). Kuus kuud kuni aasta pärast programmi lõppu kogutud 22 noore andmed näitavad, et 46% neist töötab enda tuleviku kallal, 17% puhul võib näha probleemse käitumise jätku vähese positiivse arenguga ning 21% noortest kirjeldab probleemse käitumise jätku ilma arenguta (Smith jt, 2018). Võttes arvesse, et mõned noored katkestavad kõndimise on Seuil analüüsinud muutusi noorte käitumises ka programmis osalemise pikkuse alusel pärast ühe kuni kahe aasta möödumist programmi lõppemisest. Noortele, kes katkestasid 15 päeva jooksul, on programmi mõju vähene kuni olematu; 15 kuni 59 päeva kõndinud noorte puhul võis täheldada positiivseid muutuseid 24% osalenute puhul ning 59 kuni 116 päeva kõndinud noorte puhul 76% juhtudest (Smits jt, 2018a).

Tabel 1. Allikas: Koenig, K., Teichert, A., Enger, S., Hofmann, A., Smits, S., Boddez, S., Nouvel, J. ja Chauveau, V. (2017). *Socio-pedagogical Walking as an European Alternative in the Work with Young People in NEET and young Offenders. A Theoretical Perspective.*

	Belgia	Prantsusmaa	Saksamaa
Sihtgrupp	Alla 18-aastased noored	Alla 18-aastased noored, erandkorras noored täiskasvanud (alla 21-aastased)	Üle 18-aastased noored täiskasvanud
Grupi suurus	Üks kuni kaks osalejat ja üks juhendaja	Üks osaleja ja üks juhendaja	10 osalejat ja kaks sotsiaaltöötajat
Suunamine	Kohus või administratiivne üksus; Vabatahtlik	Kohus või administratiivne üksus; vabatahtlik	Kohus või administratiivne üksus; kohustuslik
Programmi algus	Ettevalmistusnädal	Ettevalmistusnädal	-
Teekonna pikkus	1600-1800 km	1800 km	80 km
Aeg	3 kuud	3 kuud	5 päeva

Juhendaja	Mitteprofessionaalne saatja, professionaalne meeskond taustal	Valitud treener, professionaalne meeskond taustal	Professionaalne treener: sotsiaaltöötaja, professionaalne meeskond taustal
Eesmärk	Kõndimine → aktiivne saatmine	Kõndimine → aktiivne saatmine	Kõndimine, töötamine, eetilise treening → hariduslik
Programmi lõpp	Pidulik vastuvõtt, reflekteeriv vestlus mõne nädala möödudes	Pidulik, reflekteeriv vestlus meeskonnas pärast kõnnaku lõppemist	Vastuvõtt alaealiste kohtus, peegeldav vestlus puudub

1.5. Eesti kontekst

1.5.1. Eesti õigussüsteem

Eestis loetakse alaealiseks alla 18-aastast indiviidi. Eestis hariduslike erivajadustega õpilaste temaatikat reguleeriva määruse kohaselt loetakse probleemseks käitumiseks seda, kui lapsed eiravad õpetajate nõudmisi ja rikuvad järjepidevalt koolis kehtivaid käitumisnorme (Hariduslike erivajadustega õpilaste..., 2014). Probleemse käitumise definitsiooni kontekstis räägitakse ka õigusrikkumistest. Aaben, Salla ja Markina (2018) järgi on Eesti kontekstis tõsiste käitumisprobleemidega laps kuni 18-aastane noor, kellel on korduvaid isikuvastaseid (vägivaldseid) ja/või tõsisemaid varavastaseid rikkumisi, mis ei ole loomult juhuslikud.

Süüvõimeline on Eesti seaduste kohaselt vähemalt 14-aastane süüdiv isik (Karistusseadustik, 2021). Seejuures määratleb Karistusseadustik (2021) mittesüüdivaks nõdrameelse, vaimse alaarenguga, vaimuhaigusega või psüühikahäirega isiku, kes ei ole võimeline oma teo keelatuses aru saama ning vastavalt sellele enda käitumist juhtima.

Kuni täiskasvanuikka jõudmiseni koheldakse Eesti õigussüsteemis noori vanuses 14-17 aastat täiskasvanutest eraldi grupina. Alaealiste ja noorte täiskasvanute vastutust siinses õigussüsteemis reguleerivad selleks seadustes sisse viidud erisätted (Ginter ja Sootak, 2019).

2017. aasta lõpul toimus alaealiste kontekstis Eesti õigussüsteemis reform, mille käigus loeti kehtetuks seni kasutusel olnud alaealiste mõjutusvahendite seadus ja tegevuse lõpetasid alaealiste komisjonid, mille töö võtsid üle prokurörid koostöös kohalike omavalitsuste ja teiste võrgustiku liikmetega (vt ka Ginter ja Sootak, 2019). Seoses teadlikkuse kasvamisega kinniste asutuste negatiivsest mõjust inimestele, kasutatakse Eestis töös probleemse käitumisega noortega üha vähem karistavat reageerimist ja fookus on nihkunud kasvatuslikele ning sotsiaalsüsteemi meetmetele (Salla, 2016; Ginter ja Sootak, 2019). Pärna (2018) järgi näitab 2017. aastal läbiviidud õigusreform muuhulgas seda, et Eestis on jäädud kindlaks arusaamisele, et laps vajab erikohtlemist. Kehtiva Karistusseadustiku (2021) järgi on õigusrikkumise korda saatnud noorele võimalik kohaldada mõjutusvahendeid nagu 1) hoiatus; 2) sotsiaalprogramm; 3) kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine või heastamine; 4) sõltuvus- või muu ravi; 5) lepitusteenus; 7) üldkasulik töö; 8) liikumisvabaduse piirang, vajaduse korral koos allutamise ja elektroonilisele järelevalvele; 9) kinnisesse lasteasutusse paigutamine, järgides sotsiaalhoolekande seaduses sätestatud kinnisesse lasteasutusse paigutamise põhimõtteid; 10) muu asjakohane kohustus. Olenevalt sellest, kas laps on korda saatnud väärteo või kuriteo, erinevad meetmed seejuures mõningal määral üksteisest. Karistusseadustiku (2021) kohaselt on süüteo puhul alaealisele võimalik mõjutusvahendina määrata üldkasulikku tööd kuni 20 tundi, kuriteo puhul 5 kuni 60 tundi. Lisaks on kuriteo puhul võimalik mõjutusvahendina kasutada ka alaealise allutamist käitumiskontrollile (Karistusseadustik, 2021). Mõjutusvahendeid nagu sõltuvus- või muu ravi, lepitusteenusel osalemine, üldkasulik töö ja „muu asjakohane kohustus“ rakendatakse seejuures vabatahtlikkuse alusel ning alaealine saab valida, kas nõustub meetme rakendamisega või mitte.

2018. aasta reformi käigus toodi õigussüsteemi sisse ka noort täiskasvanut (alla 21-aasta vanust isikut) puudutav erikohtlemine. Karistusõigustiku (2021) paragrahv 87 sätestab, et alaealisele kohaldatavad mõjutusvahendid (väljaarvatud hoiatus ja kinnisesse lasteasutusse saatmine) on sobivad ka noore täiskasvanu puhul. Kõnealuse paragrahvi järgi on tähtis arvestada õigusrikkumise korda saatnud isiku vaimset arengutaset, sotsiaalseid oskuseid ning teo asjaolusid (vt ka Karistusseadustiku..., 2017). Lisaks sisaldab noori puudutavaid erisätteid ka vangistusseadus. Alla 21-aastased vanglakaristust kandvad noored hoitakse eraldi tavavangla noorteosakonnas või siis noortevanglas vastvalt vanusegruppides 1) nooremad kui 15-aastased, 2) 15- kuni 16-aastased, 3) 16- kuni 18-aastased ja 4) 18- kuni 21-aastased (Vangistusseadus, 2021).

1.5.2. Kogukondlikud mõjutusvahendid

Eestis kasutatakse töös probleemse käitumisega noortega erinevaid kogukondlike mõjuvahendeid. Üheks neist on sotsiaalne rehabilitatsiooniteenus, mille eesmärk on lapse psühhosotsiaalse toimetuleku toetamine, et ennetada riskikäitumise tekkimist ja süvenemist (Sotsiaalkindlustusameti..., 2021). Probleemse käitumisega noore kontekstis saab alla 18-aastase lapse teenusele suunata kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja, kui tegemist on abivajava lapsega. Lastekaitseaduse (2018) paragrahvi 28 kohaselt vajab abi laps, kelle heaolu on ohustatud, kelle puhul on tekkinud kahtlus väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu tema õigusi rikkuva olukorra suhtes või kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu. Olenevalt lapse vajadusest töötavad temaga ja tema perekonnaga teenuse vältel erinevad spetsialistid nagu näiteks sotsiaaltöötaja, eripedagoog, psühholoog, loovterapeut, kogemusnõustaja, füsioterapeut, õde ja arst. Sel moel toetab rehabilitatsioonimeeskond last hariduse omandamisel, sotsiaalsete-, eneseregulatsiooni- ja koostöö oskuste arendamisel ning ka tema valmisolekut tööle astumiseks (Sotsiaalkindlustusameti..., 2021). Teenus kestab ajaliselt kuni kaks aastat.

Mitmedimensioonilise pereteraapiat (i.k. *multidimensional family therapy*) ehk MDFT kasutatakse Eestis alates 2015. aastast (Kraas, 2016). Tegemist on tõenduspõhise programmiga, mis on Eestis suunatud raskete probleemidega noortele vanuses 11 kuni 18 eluaastat. Sellisteks probleemideks võivad olla näiteks õigusrikkumised, narkootikumide tarbimine ja koolikohustuse eiramine (vt ka Karton ja Puolokainen, 2014). Programm sarnaneb oma olemuselt maailmas hästi tuntud multisüsteemsele teraapiale (MST).

Programmi käigus töötab terapeut noorukiga, tema vanematega, teiste pereliikmete ning neid ümbritsevate võrgustikega. MDFT kestab 4 kuni 6 kuud ja sel ajal kohtub terapeut eelnimetatud osapooltega eraldi või koos 1 kuni 3 korral nädalas kas terapeudi ruumides, nooruki kodus või mõnes muus osapooltele sobivas asukohas (MDFD..., 2016). Perega tehtava töö peamiseks eesmärgiks on parandada pere omavahelisi suhteid ning sellega seotud oskusi (MDFD..., 2016). Nooruki ja tema perekonna toimetulekut toetatakse ka koostöös neid ümbritseva võrgustikuga (näiteks kool, õpetajad ja sõbrad). Noorel aidatakse programmi vältel arendada sotsiaalseid- ja probleemilahendamise oskuseid, õppida, kuidas iseseisvalt toime tulla ning oma emotsioone reguleerida ning leida alternatiive probleemsele käitumisele ja psühhoaktiivsete ainete tarbimisele (Kriminaalpoliitika..., 2021). Samal ajal on vanemate puhul fookuseks

nende vanemlike oskuste täiendamine ja omavahelise koostöö parendamine (Kriminaalpoliitika..., 2021).

SPIN on ennetusliku loomuga spordiprogramm, mis on suunatud 10 kuni 18 aastastele riskigrupis olevatele noortele, kes muuhulgas elavad või omandavad haridust piirkonnas, kus on rohkem kuritegevust (Kriminaalpoliitika..., 2021). Noored osalevad kuni kolm korda nädalas ja poolteist tundi korraga, jalgpallitreeningutel ja sotsiaalsete oskuste arendamise töötubades. Noori juhendavad professionaalne jalgpallitreener ja noorsootöötajast eluoskuste treener, kes pööravad sportimise kõrval tähelepanu noore meeskonnatöö, enesejuhtimise, konfliktlahendamise ja eesmärgiseadmise oskuste omandamisele (vt ka SPIN..., 2021). Noor saab programmi kandideerida enese soovil või siis kohtuvälise menetleja suunamisel. Treeningutel ja sessioonidel osaledes peab noor järgima kindlaid reegleid, mis treeninggruppides kokku lepitakse. 2021 aasta märtsi seisuga on Eestis tegevad 24 programmi treeningruppi Eesti erinevates osades (SPIN..., 2021).

Minu Valik on 2016. aastal Eestis SA Omanäolise Kooli Arenduskeskuse ja antud valdkonna spetsialistide koostöös valminud sotsiaalprogramm, mis on suunatud õigusrikkumisi korda saatnud ja probleemse käitumisega alaealistele ja noortele (Kapp ja Möldri, 2016). Programmi eesmärk on toetada osaleja terve eneseväärtuse tunde arenemist, vähendada tema antisotsiaalset käitumist ja retsidiivsust ning suurendada noore positiivseid kontakte lähivõrgustiku ja kogukonnaga (Kriminaalpoliitika..., 2021). Selleks töötab noorega kriminaalhooldaja või muu väljaõppe saanud isik. Individuaalsetel ja grupikohtumistel arendatakse koostöös noorega tema suhtlemis- ja eneseregulatsioonioskuseid ning toetatakse tema uute ja soodsate hoiakute tekkimist (Kriminaalpoliitika..., 2021). Noor kohtub sel eesmärgil juhendajaga 15 korda ning õpib läbi aktiivsete ja reflekteerivate meetodite (Kriminaalpoliitika..., 2021).

Sotsiaalprogramm Murdepunkt on mõeldud 13 kuni 17-aastastele riskikäitumisega ning esmakordselt õigusrikkumisi korda saatnud noortele (Kriminaalpoliitika..., 2021). Programmi eesmärk on suurendada noore sotsiaalset kompetentsust, maandada seeläbi riskitegureid ja tugevdada kaitsetegureid (Alamaa jt, 2016). Noore saab programmi suunata lastekaitsetöötaja

või kohtuväline menetleja. Programmis osaleb noor 12. järjestikusel nädalal grupikohtumistel koos 6 kuni 12 teise noorega (Kriminaalpoliitika..., 2021). Gruppi juhivad 2 grupijuhti, kes katavad igal korral erinevaid teemasid, nagu näiteks mõtete, tunnete ja tegude omavaheliste seoste mõistmine, nende teadvustamine ja oskus neid reguleerida, suhtlemisoskusega seonduv ning kriitika, konfliktiolukordade ja kaaslaste survega toimetulek (vt ka Alamaa jt, 2016). Lisaks toimub programmi vältel ka kahepäevane seikluslik väljasõit, mis olenevalt grupijuhi pädevusele võib olla ka näiteks matk.

1.5.3. Institutsionaalsed mõjutusvahendid

Eestis kasutatakse töös probleemse käitumisega noortega institutsionaalsete meetmetena kinnise lasteasutuse teenust (KLAT) ja vangistust. Kinnised lasteasutuse teenus loodi Eestis 2017. aasta teises pooles toimunud alaealisi õigusrikkujaid puudutava õigusreformi raames. Varasemalt täitsid antud teenuse funktsiooni probleemset käitumist ilmutavatele alaealistele mõeldud eri- ja kasvatuslike erivajadustega laste koolid (Gornicheff ja Loide, 2019). Teenuse sihtgruppi kuuluvad 10-17 aastased probleemse käitumisega või õigusrikkumisi korda saatnud noored. Sotsiaalhoolekande seaduse (2020) kohaselt saab lapse teenusele suunata, kui tema käitumine seab ohtu tema enda elu, tervise või arengu või teiste isikute elu või tervise ja seda ohtu ei ole võimalik kõrvaldada ühegi vähem piirava meetmega. Teenus kasutab noortega töös mitmekülgset lähenemist. Gornicheff ja Loide (2019) märgivad ka ära, et teenuse peamiseks fookuseks on lapse sotsiaalsete oskuste arendamine koostöös tema lähivõrgustikuga. Ajal, mil noor kinnises lasteasutuses viibib, järgib ta kindlat päevakava ja osaleb õppetöös ning huvitegevustes. Temaga töötavad psühholoog, sotsiaalpedagoog ning olenevalt vajadusele võtab ta perega osa ka mitmedimensioonilise pereteraapia- ja sotsiaalse rehabilitatsiooni teenusest (Sotsiaalkindlustusameti..., 2021). Kuigi lapsed naudivad KLAT teenusel pakutavaid vabaajaveetmise võimalusi, tuuakse kitsaskohana välja valikute vähesus (Aaben jt, 2018, Gornicheff ja Loide, 2019).

Teenusele saab last suunata läbi kohtu ja kuni üheks aastaks. Teenuse liikumist ja vabadust piiravast iseloomust tulenevalt peetakse KLAT teenust probleemse käitumisega noorte puhul üheks viimaseks abinõuks (Sotsiaalkindlustusameti..., 2021). Sisuliselt on antud sihtrühma puhul Eestis karmimaks meetmeks vaid vangistus.

Vangistust kui karistavat meedet kasutatakse Eestis töös alaealise noorega viimase õlekõrrena. Vangistuse eesmärk on suunata kinnipeetav õiguskuulekale käitumisele ja kaitsta õiguskorda (Vangistusseadus, 2021). 2021 aasta märtsi keskpaiga seisuga on Eestis vangikaristust kandmas kolm alaealist (Vangla..., 2021). Seejuures kannavad alaealised tüdrukud karistust Tallinna vanglas ja poisid Viru vanglas. Vangistuse alguses koostab inspektor-kontaktisik koostöös indiviidiga täitmisplaani, kuhu pannakse kirja vangistuse ajaks planeeritud eesmärgid ja nende täitmiseks vajalikud tegevused (Vangla..., 2021). Vangistuses viibides järgib noor kindlalt struktureeritud päevakava ning saab kindla korra alusel suhelda oma pereliikmete ja lähedastega. Noored osalevad haridustegevuses ning olenevalt vanusest ka töötavad. Vanglas pakutakse järgnevaid sotsiaalprogramme: 1) Viha juhtimine, 2) Sotsiaalsete oskuste treening, 3) Agressiivsuse asendamise treening, 4) Eluviisi treening, 5) EQUIP, 6) Õige hetk, 7) Liiklusohutus, 8) Seksuaalkurjategijate rehabilitatsioon, 8) Pere- ja paarisuhte vägivalla vähendamine, 9) Jõud muutuda ja 10) Võida (vt ka Vangla..., 2021). Muuhulgas saab Eesti Vangistusseaduse (2021) kohaselt vanglateenistuse ametnik kindlatel tingimustel anda karisust kandvale inimesele loa lühiajaliseks väljasõiduks kuni 21 kalendripäevaks aastas. Selleks peab vangistatu esitama vanglaüksuse juhile taotluse ja plaani, kus on välja toodud, mis moel väljasõit teda vanglast lahkumiseks ette valmistab (Vangla..., 2021). Väljasõidult naastes hindab isik üheskoos inspektor-kontaktisikuga esitatud plaanile toetudes väljasõidu tulemuslikkust.

Aaben jt (2018) järeldasid oma uurimusest, et sarnaselt kinnise lasteasutuse teenusele on Eestis vangistuse puhul probleemiks noorte vaba aega sisustavate tegevuste vähesus, mistõttu tunnevad noored tihti igavust ja n-ö istuvad oma aega ära. Lisaks toovad autorid välja, et vangistus süvendab probleemset käitumist, noored jätkavad õigusrikkumistega ning loovad muuhulgas suhted teiste korrarikkujatega (Aaben jt, 2018). Vajalik on kaasajastada vanglas pakutavaid teenuseid, pakkuda noortele võimalusi olla füüsiliselt aktiivne ja omandada uusi oskusi, mis nende enesearengut toetavad (Aaben jt, 2018).

1.6. Uurimisprobleem, eesmärk ja ülesanded

Noored ja probleemne käitumine on teaduskirjanduses ja ühiskonnas aktuaalne temaatika. Käitumise arengut mõjutavad nii keskkondlikud, geneetilised ja sotsiaalmajanduslikud tegurid kui ka inimese arengulised iseärasused. Probleemse käitumise areng võib viia ka õigusrikkumiste toimepanemiseni.

Teadurid on aastaid püüdnud vastust leida küsimusele, millised sekkumis- ja ennetustöö meetodid noore käitumist ja arengut efektiivselt mõjutavad. Uuringud näitavad, et karistavad ja distsiplineerivad meetmed süvendavad probleemset käitumist ning tõstavad kordumisrikkumiste määra (Lipsey, 2009; Aaben jt, 2018). Tulemuslikud on terapeutilised programmid nagu nõustamine, oskuste treening ning taastavad ja kontrollivad sekkumised (Lipsey, 2009). Teadmiste areng selles valdkonnas on tinginud ka edasimineku õigussüsteemis ja töös noorte sihtrühmaga maailmas. Karistuslik mõtteviis on endiselt levinud (Farrington, Loeber ja Howell, 2012), kuid üha enam rakendatakse maailmas teaduspõhiseid praktikaid, mis keskenduvad probleemi allikatele ning töötavad noorega tema igapäevases keskkonnas, kaasates tema võrgustikuliikmeid. Sellisteks teaduspõhisteks meetmeteks on näiteks kogukonnapõhine multisüsteemne teraapia ja perekeskne kognitiiv-käitumuslik SNAP-programm. Euroopa riikides nagu Belgia, Prantsusmaa ja Saksamaa kasutatakse sotsiaaltöö meetodina noortega töös muuhulgas pikamaakõndimise teenust, mis põhineb sotsiaalpedagoogilisel lähenemisel ja keskendub noore oskuste arendamisele.

Üheskoos teiste riikidega on ka Eestis muutumas arusaamised ja praktikad tööst noortega. Seda näitab 2018. aastal toimunud noori puudatav seadusemuudatus, mis tõstis muuhulgas esipaanile vajaduse kasutada alternatiivseid meetmeid töös õigussüsteemi sattunud noortega ning lõi võimaluse seda teha ka noorte täiskasvanute ehk siinses kontekstis kuni 21-aastastega (Karistusseadustik, 2021). Karistatavate meetmetena kasutatakse Eestis töös alaealistega kinnise lasteasutuse teenust (KLAT) ja vangistust, noorte täiskasvanutega vangistust. Antud teenuste kontekstis on probleemiks noorte vabaaja veetmise võimaluste vähesus (vt nt Aaben jt, 2018, Gornicheff ja Loide, 2019). Sellest tulenevalt toovad Aaben jt (2018) välja vajaduse kaasajastada vanglas pakutavaid teenuseid, pakkuda noortele võimalusi olla füüsiliselt aktiivne ja omandada uusi oskusi, mis nende mitmekülgset arengut toetavad.

Antud magistr töö eesmärk on välja selgitada spetsialistide vaadet pikamaakõndimine kui meetodi võimalikust kasutamisest töös probleemse käitumisega noortega Eesti kontekstis.

Selleks otsin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Kuidas hindavad spetsialistid olemasolevaid teenuseid ja mõjutusvahendeid töös probleemse käitumisega noortega?
2. Kuidas hindavad spetsialistid Eestis olemasolevaid alternatiivseid teenuseid?
3. Mida teavad spetsialistid pikamaakõndimise teenusest?

4. Olles tutvunud pikamaakõndimise teenusega, kuidas hindavad spetsialistid selle võimalikku sobitumist Eesti konteksti?

2. METOODIKA

Uurimuse läbiviimiseks kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi, mis võimaldab uurida osalejate vaateid (vt ka Lagerspetz, 2017). Kvalitatiivset uurimusmeetodit on asjakohane kasutada, kui tööga seotud probleemi lahendamiseks on seda vajalik tuvastada ja süvitsi uuridamuutujad, mida ei ole kerge mõõta (Creswell, 2013). Võttes arvesse minu uurimuse eesmärki, milleks on välja selgitada spetsialistide vaateid pikamaakõndimise meetodi kasutamise võimalust töös probleemse käitumisega noortega Eesti kontekstis, toetab antud uurimismeetod selle saavutamist.

2.1. Andmekogumismeetod

Töös kasutasin poolstruktureeritud paarisintervjuusid. Rühmaintervjuu annab osalejatele võimaluse väljendada ühise arutelu käigus mõtteid ja ideid, millele nad muidu ei pruugi tulla (Lagerspetz, 2017), mistõttu toetab valitud andmekogumismeetod töö eesmärgi saavutamist. Paarisintervjuude kasuks otsustamist mõjutas muuhulgas ka asjaolu, et Covid-19 viirusest tulenevate piirangute tõttu riigis, toimusid intervjuud videokonverentsi keskkonnas, kus rohkemate osalejatega intervjuu modereerimine võib tehniliste viperuste tõttu keeruline olla. Lisaks vähendas valik riski, et mõni osaleja ei saa teistega võrreldes piisavalt sõna.

Grupiintervjuu ja selle hilisema analüüsimise muudab sujuvamaks see, kui osalejad on sarnaste kogemustega inimesed (Lagerspetz, 2017). Sellest põhimõttest lähtudes moodustasin võimalikult sarnaste ametialaste kogemustega ekspertidest kuus intervjuu paari. Intervjuud salvestasin selleks sobiva seadmega.

2.2. Uurimuses osalejad

Uurimuse raames viisin läbi 6 ekspertintervjuud ja kokku osales neis 12 noortega töötavat eksperti: üks lastekaitsetöötaja, üks sotsiaaltöötaja, üks noorsoopolitseinik ja üks sotsiaalpedagoog (varasem töö noorsoopolitseiniku ametikohal), kaks kinnise lasteasutuse teenuse juhti, kaks Sotsiaalkindlustusameti kinnise lasteasutuse teenuse spetsialisti, kaks noorsootööspetsialisti ja kaks prokuröri. Uurimuse osalejate valikul pidasin silmas noortega töötavate spetsialistide võrgustikku nii õigussüsteemis kui õigussüsteemi väliselt. Lisaks pöörasin osalejate valimisel tähelepanu sellele, et töös oleksid esindatud erinevad sihtrühmaga

töötavad eksperdid, kes saaksid jagada oma arvamust ja kogemust käsitletava meetodi integreerimise võimalusest Eesti konteksti. Algselt plaanisin uurimusse kaasata teenuse sihtgruppi kuuluvad noored, kuid sellega kaasnevate lisasammude ja ajalise ressursi vähesuse tõttu ei olnud see võimalik.

Uurimusse valitud osalejatega kontakteerusin esmalt e-kirja vahendusel, hiljem ka helistades ning seejärel edastades neile e-kirja teel lingi, mille kaudu nad kokkulepitud ajal intervjuule pääsesid. Kuus paarisintervjuud viisin läbi videosilla vahendusel, kasutades Microsoft Teamsi keskkonda ja ajaliselt kestis iga intervjuu keskeltläbi ühe tunni – pikim 72 minutit ning lühim 49 minutit. Lagerspetz (2017) soovitab enne intervjuu läbiviimist see mõne lähedase või tuttavaga läbi teha, et näha kui pikk intervjuu on ja kuidas kavandatud intervjuukava toimib. Selline prooviintervjuu läbiviimine andis lisaks autori poolt väljatoodud tegurite kontrollimisele võimaluse tunda õppida intervjuude läbiviimiseks valitud keskkonna täpsemaid funktsioone ja võimalusi.

2.3. Andmeanalüüs

Kvalitatiivne andmeanalüüs sisaldab endas kolme peamist osa: andmete ettevalmistamine analüüsiks, andmete koondamine teemadesse läbi kodeerimise ning andmete esitlemine arutelu, tabelite või joonistena (Creswell, 2013). Seejuures on hea intervjuude põhjal valminud transkriptsioonid mitu korda läbi lugeda, et materjali paremini mõista (Laherand, 2008). Intervjuusid läbi viies tegin enda jaoks eraldi märkmeid ehk memod tekkinud mõtete kohta. Olles intervjuud transkribeerinud, töötasin intervjuud korduvalt läbi, lisasin transkriptsioonidele koodid ja memod ning hiljem koondasin peamised koodid kategooriatesse. Transkriptsioonide juures markeerisin ära ka tsitaadid, mis tekkinud kategooriaid hästi illustreerivad. Transkriptsiooni koostamisel ja töösse näitlike tsitaatide lisamisel kasutasin järgmist märgisüsteemi:

- kursiiv* - intervjuerija kõne,
- allajoonitud - rõhutatud lauseosa,
- ((naerab)) - intervjuerija märkused,
- [] - arusaamatu kõne,
- /.../ - intervjueritava kõnest eraldatud tekst.

2.4. Uurimuse eetikaküsimused

Uurimustööd koostades tuleb arvestada teatud eetiliste küsimustega. Eetiline uurija lähtub informeeritud nõusoleku printsiibist ja selgitab osalejatele, mida uurimuses osalemine endast kätkeb ning laseb neil selle põhjal otsustada, kas nad soovivad osaleda või mitte (Wiles, 2012). Seejuures on tähtis teavitada inimesi võimalusest igal hetkel osalemisest loobuda (Wiles, 2012). Sellest lähtudes tutvustasin potentsiaalsetele osalejatele saadetud kirjas uuringu eesmärgi, selles osalemisest tulenevat kasu, eeldatavat intervjuu kestvust ja kohta ning selle läbiviimise korda, muuhulgas, et kasutan diktofoni ning lähtun anonüümsuse printsiibist. Lisaks selgitasin ekspertidele nende õigusi ning vastasin tekkinud küsimustele.

Uurija peab tagama uurimuses osalejate anonüümsuse (Creswell, 2013; Lagerspetz, 2017). Hiljem intervjuusid transkribeerides ja tööd kirjutades kasutasin osalejate muudetud nimesid (M1, M2, M3 jne) ning eemaldasid detailid, mis nende isiku lugejale tuvastatavaks võib teha. Oliver (2010) soovib segaduse vältimiseks uurimustööd koostades märkida paberile osalejate nimekoodid ja kõrvutada need nende nimedega, et aru saada kelle öelduga tegu on. Sellest lähtudes koostasid uurimisprotsessi sujuvamaks muutmiseks enda jaoks eraldi lehe osalejate nimedega ja koodidega, mille hiljem hävitasin. Kõikide osalejate nimed, välja arvatud üks – endine noorsoopolitseinik ja praegune sotsiaalpedagoog M. Paddar – on töös anonüümsuse printsiibist tulenevalt muudetud. Antud ekspert avaldas soovi esineda enda nime alt.

2.4. Uurija refleksiivsus

On olnud huvitav kirjutada tööd, mis käsitles kahte teemat, mis on mind juba aastaid paelunud: matkamine ja abivajavad noored. Tõenäoliselt on selle põhjuseks ka asjaolu, et olen ise kasvanud peres, mida võib nimetada keeruliseks. Noorena oli selles mõistetamatult komplekses suhterägastikus kasvamine omaette ettevõtmine ning olen minevikus mõtisklenud, et kuidas see ikkagi nii läks, et ma sealt edasi liikusin. Usun, et peamised kaks tegurit, mis mind sel teel aitasid, olid toetavad suhted ja sport. Sport andis mulle võimaluse end emotsioonidest vaimselt maha laadida ning muule keskenduda ning samal ajal toetasid ja suunasid mind ümbritsevad inimesed. Matkamisega puutusin esimest korda kokku põhikoolis ning sellest on vaieldamatult kujunenud oluline osa minu elust. Seetõttu kuuldes

pikamaakõndimise praktikast, ei läinud kaua enne, kui mõistsin, et soovin seda Eesti kontekstis uurida.

Töö kirjutamise protsessi kohta tooksin välja kolm peamist tähelepanekut. Esiteks, uurimust läbi viies oli üheks kõige üllatavamaks osaks elevus, mida antud teema inimestes tekitas. Üsna kiiresti sai selgeks, et matkamine ei paku huvi vaid minule. Nii mõnedki avaldasid soovi kaasa lüüa ja kõndima minna, kui pikamaakõndimine Eestis peaks kasutusele võetama. Võib olla on asi ka selles, et säärane liikumise praktika on Eestis oma olemuselt teistmoodi ja tundmatu. Elevus, mida teema tekitas, näis üle kanduvat ka uurimuses osalejatele ning intervjuude kokkuleppimine oli üllatavalt sujuv ja kiire protsess. Kohati mõjus ekspertide positiivne tagasiside, uudishimu ja avatus töösse panustada survet tekitavalt. Tundsin peale igat kõnet endal lasuvaid ootuseid teemat Eestis edasi arendada ning seda mitte vaid paberile jätta. Teiseks leian, et on tähtis välja tuua, et andsin endast parima, et end osalevate ekspertidega kohtumise ajaks praktika ja selle detailidega kurssi viia. Sellegi poolest leidsin kirjanduse lugemise ja teoreetilise raamistiku kirjutamise ajal programmi rahastust ja rakendusala puudutavat täpsustavaid lisamaterjale. Võimalik, et piiratud info põhjal arutlemine mõjutas osalejate vastuseid intervjuude ajal. Kolmandaks tundsin iroonilisel kombel tööd kirjutades, et minu enda käitumine muutus probleemseks – muutusin emotsionaalseks ja kergelt ärrituvaks. Olles sellest aru saanud, hakkasin iga nädal lühemalt ja pikemalt metsas jalutamas käima. Ja see aitas.

3. TULEMUSED

3.1. Noore mõistmine ja usaldus

Eksperdid tõstsid noortega töös võtmetegurina esile usaldusliku suhte olemasolu noore ja temaga töötava täiskasvanu vahel. Tõdeti, et karistav reageerimine, ametialane võimupositsioon ja formaalne suhtlemisstiil ei toeta noorega sideme ja usalduse tekkimist, vaid töötab selle vastu. Noor sulgub sellise käitumise tõttu ning muutub trotslikuks, passiivseks osalejaks.

M3: “/.../ noorte ja laste puhul on kõige tähtsam see isiklik kontakt. Nad ei avane ja sealt ei tule mitte midagi, kui ei saa seda isiklikku kontakti. Sa pead saama temale, selles mõttes nagu lähedale.”

Nähti, et seetõttu on tähtis noorega töötavate inimeste isiksus. Praktiku juures on oluline empaatiavõime, oskus kuulata ja siiras soov noort aidata. Noorega töötav inimene peab end oskama õigel moel kehtestada ning piire tõmmata. Mitmed eksperdid väljendasid, et noored ei pruugi teada muud, kui see, mida nad oma keskkonnas kasvades õppinud on. Kontakti olemasolul saab noorele näidata alternatiivseid käitumis- ja toimetulekuviise ning võimalusi, mida elu pakub. Spetsialisti võimet noorega kontakti luua peeti sellest tulenevalt üheks teenuse kvaliteedi näitajaks – kontakti puudumisel ei saa noor teenuselt abi ja vastupidi, kontakti olemasolul on teenus suure tõenäosusega tõhus.

Teisalt nägid mitmed eksperdid, et võrdse, austava ja usaldava suhte loomise osaks on noore kaasamine teda puudutavatesse küsimustesse ja otsustusprotsessidesse. Toodi välja, et kui anda noortele võimalus osaleda, siis on nad suurema tõenäosusega koostööle avatud ning tunnevad, et saavad ise oma elus muutusi luua. Kaasamine eeldab noorelt tema arvamuse küsimist, temaga üheskoos arutlemist ning võimaluste kaalumist edasiseks tegutsemiseks. Osalejad rääkisid, et sellisel juhul pakuvad noored tekkinud probleemidele ise lahendusi ja on motiveeritumad soovitud muutuste nimel tööd tegema.

M1: “/.../selline last kaasav või noort kaasav, selline käik hästi palju nagu motiveerib teda, et noh panebki teda mõtlema, paneb teda oma tulevikust huvituma ja ta tahabki.. Noh, teda huvitabki, et tal lähekski hästi ja siis ta mõtlebki kaasa, et oot-oot, mis ma saangi nagu ära teha?”

Noore mõistmist toetab ka teoreetilise teadmise olemasolu. Teoreetiline teadmine informeerib inimesi noorest, tema arengust ja seda mõjutavatest teguritest. Läbi selle mõistavad täiskasvanud, kes noorega töötavad ka tema käitumise põhjuseid. Eksperdid rääkisid ka oma isikliku teadmise kasvamisest noorte ja nende arengu kohta ning defineerisid probleemset käitumist, kui midagi, mis signaliseerib noorte vajadusi. Nad rääkisid segaduses noortest, habrastest noortest, abivajavatest noortest, rahuldamata seiklusvajadustega noortest ja noorte kaitsekäitumisest. Noore käitumist seostati nii noore aju arenguga, arenguülesannetega kui ka tema arengut mõjutavate keskkondlike teguritega. Antud iga nähti ajana, mil noored otsivad seiklusi ja katsetavad oma piire. Esile tõsteti asjaolu, et noore käitumist mõjutab enamasti tugevalt tema minevik ja räägiti, et tihti on noored, kes ühel või teisel moel probleemset käituvad, pärit keerulistest perekondadest, kogenud pikaajast stressi ning elanud läbi erinevaid traumasid, mis nende käitumist mõjutavad.

Eksperdid tõid välja, et noore olukorda aitab paremini mõista esmane hindamine, mis informeerib temaga töötavat spetsialisti, millised tegurid noore käitumist mõjutavad, milline on tema sotsiaalne võrgustik ning abivajadus. Sellest lähtuvalt on võimalik valida sobivad reageerimisviisid ja noort toetada. Nähti, et noore olukorra täpsem kaardistamine aitab töö planeerimisel arvesse võtta ka võimalikke toetavaid ja takistavaid tegureid sekkumisprotsessis. Näiteks rääkisid osalejad, et noore teenusel osalemist mõjutab toetavate suhete olemasolu ja vanema võime noort toetada. Muuhulgas rääkisid osalejad, et vanem on see, kes lepib teenuseosutajatega kokku kohtumise aja, annab noorele transpordiraha ning äratab ta näiteks hommikul teenusele jõudmiseks üles. Sellise koduse toe puudumisel ei pruugi noor ka teenusele jõuda.

Lisaks pöörasid eksperdid tähelepanu sellele, et tihti ei ole täiskasvanutel piisavalt teadmisi, et mõista noorte käitumist, selle tähendusi ja põhjuseid. Noortelt oodatakse vastutuse võtmist ja käitumist, mis on omane täiskasvanutele. Seejuures ei süveneta tihtipeale noore olukorda ja selle tekkimise põhjustesse. See aga tekitab ekspertide sõnul olukorra, kus vastutavad täiskasvanud teevad rutakaid järeldusi, sildistavad noori negatiivselt ja reageerivad ebakohaselt.

M10: „Et noorte puhul hästi palju räägitakse, et ta peab põhjus-tagajärg seostest aru saama aga me ise täiskasvanuna näeme ainult tagajärge – me ei saa aru, et sellel on põhjus väga tihti.“

3.2. Süsteemi edusammud ja vajakajäämised

Eksperdid tõid välja, et Eestis on töös noortega toimunud positiivne areng ja riik liigub üldiselt õiges suunas. Selles kontekstis räägivad eksperdid noori ja tööd nendega mõjutavatest seadustest, näiteks 2018. aastal toimunud alaealiste ja noorte õigusrikkujate menetlemise reformist ja sellest tulenevatest parematest võimalustest töös noorega. Samuti toodi välja seadusemuudatus, mis lubab noortel vanema nõusolekuta psühhiaatrilist abi otsida ja seadusemuudatus, mis ei võimalda lapsevanema suunamisel last kinnise lasteasutuse teenusele saata. Lisaks toodi positiivse arenguna välja ravikodu teenuse vajaduse teadvustamist Eestis. Eksperdid näevad, et noortega töös lähtutakse üha enam taastava õiguse mõtteviisist ja meetoditest ning õigussüsteemis ja vanglates on varasemaga võrreldes üha vähem noori. Tõdetakse, et muutused toimuvad aga aegamööda ja kohati on veel ühiskonnas levinud karistav mõtteviis. Osalejad räägivad, et noorte karistamise asemel on neile vaja alternatiivseid meetmeid pakkuda.

MI: „Me harjutame ju ka alles ühiskonda, et karistuse asemel me võib olla kohaldame hoopis mõjutusvahendeid, et oot-oot, mis asi see veel on? Et me ikkagi peaksime nagu karistama, et see on ikkagi nagu tõhus ja mõjus. Et selle kõigega tuleb nagu harjuda.“

Vanglat nähakse töös noortega pigem äärmusliku meetmena, mida kasutatakse üha vähem. Eksperdid tõdevad, et kuigi KLAT teenus on samuti karm meede, on vanglaga võrreldes siiski tegemist leebema praktikaga. Muuhulgas räägib paar osalejat, et institutsionaalne teenus, eriti vangla märgistab lapse negatiivselt ja lapsed tajuvad seda hästi. Osalejate sõnul on eesmärk ennetada lapse sattumist institutsionaalsetele teenustele ning asjaolu, et laps KLAT teenusele suunatakse, näitab, et ennetusega on hiljaks jäädud ning laps on raskes olukorras. Seejuures räägivad mõned eksperdid, et selles etapis võib olla noore käitumist raskem mõjutada. Ekspertide sõnul puudub hetkel piisav ennetustöö.

Osalejate sõnul ei paku praegune riiklik süsteem noortele erinevatel põhjustel piisavalt tuge. Ühe puudusena nähakse teenuste ebahühtlast kättesaadavust maapiirkondades ja linnades. Maapiirkondades töötavad eksperdid räägivad, et neil on vähem võimalusi noortele vajalikku abi tagada, kuna puudu on spetsialistidest, teenustest ja sobivatest programmidest, kuhu nende vaatevälja jõudnud noort suunata. Osalejate sõnul on kohalike omavalitsuste rahalised võimalused ja inimressursid erinevad ning see mõjutab noore toetamise võimalusi. Lisaks kerkis ekspertide räägitust esile ka asjaolu, et noortega töötavad spetsialistid ei ole olemasolevatest võimalustest vahel ka teadlikud. Näiteks ei pruugi noortega töötavad isikud

tunda Põhikooli ja Gümnaasiumiseadusest tulenevaid võimalusi ega olla kursis kaasava õiguse praktikatega nagu konfliktilahendus, taastavad- ja lepitusarutelud. Eestis noorte jaoks olemasolevate võimalustena toovad spetsialistid välja kohalike omavalitsuste poolt pakutavad teenused nagu leinalaagrid, mobiilne noorsootöö ja noortekeskused, tugiisikuteenus, vaimse tervise õe teenus ning psühholoogi ja psühhiaatri teenus. Lisaks mainitakse programme nagu mitmedimensiooniline pereteraapia, sotsiaalne rehabilitatsioon, SPIN, Tugila, Ringist Välja, Kainem ja tervem Eesti, Libastumise ennetamine 12-sammu meetodil, Murdepunkt, Foorumteater. Räägitakse ka institutsionaalsetest teenustest nagu vangla ja KLAT teenus ja kogukondlikest teenustest nagu Torujõe Keskuse noortekodu ja kriminaalhooldusteenus.

Seejuures nähakse süsteemis teatavat ebastabiilsust, mis väljendub noorte jaoks olemasolevate programmide tekkimises ja kadumises. Ekspertide sõnul tingib seda asjaolu, et programmid on sagedasti rahastatud projektipõhiselt ja teatud perioodiks. Rahastuse lõppedes läheb tihti nii, et hästi töötav teenus kaob. Näiteks toovad mitmed eksperdid välja, et sellises olukorras on hetkel noortele suunatud Tugila programm, mille rahastusperiood on lõppemas. Teisalt tuuakse välja, et võimalusi piiravad ka programmidesse pääsemise kriteeriumid, mistõttu noor ei pruugi neisse kvalifitseeruda. Sellisteks mõõdupuude raames räägitakse näiteks vanusest ja korda saadetud teo iseloomust. Seejuures tõstsid eksperdid esile asjaolu, et narkootikume kuritarvitavatele ja uimastisõltuvusega noortele on võimalused väga piiratud. Sõltuvusprobleemidega alaealistele puuduvad toetavad programmid pea üldse, mis on seotud ka vanusest tulenevate piirangutega olemasolevate programmide puhul. Mitmel korral räägiti ka sellest, et üldkasuliku töö (ÜKT) kui mõjutusvahendi kasutamisel on partnerite hulk ja pakutavate tööde mitmekesisus piiratud. Näiteks toodi välja, et noori saadetakse tihti surnuaedadele riisuma kuigi enamaltjaolt ei ole see ei ole korda saadetud teoga seotud. Osalejate sõnul võib see tekitada olukorra, kus noorele määratakse mõjuvahend, mille tegevus ei ole asjakohane ega mõjus.

M6: “Sest ongi, et hästi palju määratakse lastele ÜKT ja siis tuleb välja, et ei ole kohti, kus teha. /.../ ja siis, kui suunatakse ((laps partneri juurde)), siis öeldakse „Jälle tuleb see.“

Puudusena praeguses süsteemis tuuakse samuti välja nii noortega töötavate spetsialistide omavahelise kui ka valdkondadeülese koostöö puudumine. Seda mõjutab ekspertide avatus koostööle ning ka teadmiste olemasolu – noortega töötavad inimesed ei tunne tihti teisi valdkondi ja nendega seotud spetsialistide tööülesandeid piisavalt. Seetõttu näevad eksperdid,

et vajadusel ei osata ka koostööpartneritega kontakti luua ega seda hoida. Osalejad räägivad, et seetõttu isegi, kui algne kontakt üksteisega luuakse, siis vaid lühiajaliselt või selleks, et noor edasi suunata. Nähakse, et koostöö puudumisel ei saa rääkida ka terviklikust lähenemisest.

M8: „Et mulle tundub, et kohati on ikkagi seda, et see juhtum jääb nagu kuskile hõljuma vahel. Et tal on nagu algus, et on nagu intensiivne sekkumine, võrgustikutöö, kaasamine, ja siis võib olla jääb mingi spetsialist või spetsialistid selle noorega rohkem tegelema, ja siis nagu /.../ et see vastutus mingi hetk nagu kaob ära kuskile.“

Huvitav vahe ilmnes seejuures ka õigussüsteemis ja õigussüsteemiväliselt töötavate spetsialistide vaadetes, kus esimesed räägivad süsteemsest lähenemisest, võimaluste paranemisest ning koostööst samas, kui teised tunnetavad, et need paljuski puuduvad või on vähesed.

3.3. Pikamaakõndimise praktika Eesti kontekstis

3.3.1. Praktika uudsus

Osalenud ekspertide sõnul ei olnud nad varem praktikast kuulnud ning nad näitasid intervjuudel selle suhtes üles suurt huvi. Näiteks öeldi mitmel korral intervjuu alguses, et soovitakse praktika kohta rohkem õppida. Ekspertid mõtlesid aktiivselt kaasa, tõid välja programmi Eesti konteksti kohandamisel võimalikke takistusi ning pakkusid nende ületamiseks välja lahendusi. Nähti, et praktika võiks Eesti konteksti sobida, kuna hetkel puudub Eestis probleemse käitumisega noortele teenus, mis neid füüsiliselt sellisel moel aktiveerib ja proovile paneb. Lisaks toodi välja, et noortega töötavad spetsialistid otsivad nende abistamiseks pidevalt uusi võimalusi.

M2: “/.../ et võiks ju tulla onju järgmine kevad reaalselt ((naerab)). Et nagu selles mõttes jaa.. Et kui nagu natuke nagu öeldi, et näe, seal riilulil on olemas selline koogitükk, siis tahaks minna proovima ka eksole.”

Ekspertid rääkisid pikamaakõndimise praktika „sugulaspraktikatest“, näiteks toodi välja, et lapsi viiakse lühematele matkadele KLAT teenuse raames ning noorsootöö kontekstis korraldatakse noortele suvelaagreid. Räägiti ka varasemalt noorsoopolitsei poolt noortele korraldanud matkalaagritest. Seejuures toodi välja, et matkamine on praegu lapsevanemate eestvedamisel kasutusele võetud ka Tartus Hansa koolis, kus seda rakendatakse laste

omavaheliste suhete parandamiseks. Eestis noortele suunatud programmidest räägiti programmist Murdepunkt, mille üks osa on matk metsa. Ekspertid rääkisid oma varasemat matkamisega seotud kogemustest ning reflekteerisid mõjude üle, mida nad noorte, kui ka enda puhul on täheldanud. Nähti, et matkamine paneb inimese proovile, noored avanevad matkates, omandavad uusi oskusi, õpivad tundma enda piire, koostööd tegema ja teistega arvestama ning muutuvad seeläbi enesekindlamaks.

Seejuures väljendasid osalejad mitmel korral oma matkakogemusi jagades, et tegemist ei olnud teaduspõhise lähenemisega. Ekspertide sõnul soositakse Eestis noortega töös teadus- ja tõenduspõhist lähenemist. Osalejad tõid välja, et selle puudumine võib olla potentsiaalne takistus pikamaakõndimise praktika rakendamisel Eestis. Selle olemasolu ja häid näiteid teistest riikidest nähti aga toetava tegurina, mis võib vähendada ka võimalikku esmast skeptilist suhtumist programmi, mida koostöövõrgustikus ette võib tulla. Programmi tulemuslikkusest kui kvaliteedimärgisest räägiti seejuures kvantitatiivsete näitajate kontekstis. Üks osalejatest tõi ka välja, et Eestis pannakse programmide ja sekkumiste hindamisel suuremat rõhku nende numbrilisele hindamisele ja vähem kvalitatiivsetele näitajatele.

3.3.2. Sihtgrupp ja kohaldusala

Ekspertid nägid, et praktika sihtgrupina noori vanuses 14 kuni 18 eluaastat. Paar spetsialisti arvasid, et see võiks sobida kuni 26-aastastele noortele. Nähti, et programm on väljatoodud sihtgrupile sobilik, kuna noored on füüsiliselt aktiivsed, heas vormis, otsivad seikluseid ning soovivad end proovile panna. Peale selle arvasid osalejad, et see noorte jaoks uus kogemus, mis rikastab nende maailmapilti.

Ekspertid näevad, et programmi eelselt tuleb kindlasti läbi viia hindamine, mis noore sobivust programmi kinnitab. Näiteks räägiti, et arvestada tuleks noore käitumisega, juhul kui noor on kinnipidamisasutuses, siis ka korda saadetud teo raskust ja laadi. Kuna pikemalt matkamine on väljakutsuv tuleb seejuures enne selgeks teha, kas noorel on piisavalt sisemist motivatsiooni, et matk läbida.

M8: „/.../ Et ma ei mõtle, et kas ta tahab seda. Aga kas tal siis päriselt on sees seda jõudu, et ma ei tea võtta see vastu ja minna ja.. Ja teinekord neil on ka ärevus ja võib olla, et kuidas ma nüüd lähen ja kuidas ma hakkama saan ja mul ei ole veel telefoni, ma ei saa sõpradega rääkida.“

Lisaks toodi välja tegurite nagu noore tugivõrgustiku ja tervise hindamise tähtsus. Tugivõrgustik võib olla näiteks perekond, mõni pereliige või pereväline inimene, kes noort programmis osalemisel toetada saab. Lisaks võib noore tervise hindamine ja tugisüsteemi kaardistamine anda spetsialistidele infot, kellega koostöös noort programmis osalema motiveerida ja kas noor on võimeline matka läbima. Muuhulgas nähti, et meeskond oskab selle põhjal arvestada, kas ja millised ravimid kaasa võtta ning võimalik, et ka saatja vajalike pädevuste ja teadmiste kohta.

Rakendusvalade kontekstis räägiti noortega pikamaakõndimise kasutamisevõimalusest õigussüsteemis. Arvati, et praktika võiks olla üks alternatiividest vangistusele või kinnisele lasteasutusele – lapsele antakse valikuvõimalus. Sellisel moel nähti praktikat ka kriminaalhoolduse osana, kus noore sobivuse korral suunatakse ta programmi. Matkamisepraktika rakendamiseks räägiti töös noortega, kes on korda saatnud kergemaid õigusrikkumisi. Nähti, et sellisel juhul oleks pikamaakõndimine ennetusprogramm riskirühmas olevatele noortele, mille eesmärk on ennetada korduvõigusrikkumiste toime panemist ning võimalikku kinnise lasteasutuse teenusele või vanglasse sattumist.

Praktikat nähti toimimas ka institutsionaalsete teenuste, nagu KLAT ja vangla, kontekstis. KLAT teenusel võib matkamine potentsiaalse praktikana toimida teenuse kõikides järkudes. Üldiselt oleks sellisel moel matkamise eesmärk anda noortele võimalus looduses liikudes reflekteerida ning uusi oskuseid omandada. Olenevalt sellele, millises teenuse järgus praktikat rakendatakse, – lisanduks eelnevalt mainitule eesmärk lapse teenusele saabumine, teenusel olemine või seal lahkumine sujuvamaks muuta. Vangla kontekstis räägiti praktika võimalikust kasutamisest näiteks ennetähtaegse vabastamise raames.

3.3.3. Pikk ja lühike distants

Ekspertid tõid pikamaamatkamise Eestisse kohandamisest rääkides välja erinevad distantside ideid. Nähti, et Eesti kontekstis võiks rakendada praktika mõlemat, nii pikka, kui lühikesest versiooni. Täisversiooni, mille distants on 1600-1800 km, nähti alternatiivina karmimatele meetmetele nagu kinnise lasteasutuse teenus või vanglakaristus. Siin tõid eksperdid välja, et lühike distants, näiteks 80 km, ei oleks alternatiivse meetmena KLAT teenusele ja vanglale proportsionaalne ega mõjus vahend. Nähti, et noored, kes olukorras, kus arutatakse institutsionaalsete meetmete rakendamist, on suuremas tupikseisus, raskemate probleemide

ning seetõttu ka suurema abivajadusega. Seetõttu arvasid osalejad, et noored vajavad selles olukorras rohkem aega ja intensiivsemat sekkumist, et oma elus vajalike muutusi teha.

M. Paddar: “Et see 80 km tundub mulle natuke vähe, et mõtet murda ja kuidagi väärtushinnangud paika panna. Aga see pikk matk – et ma peangi tulema toime kõigege, mis mul on. Jõest filtreerin vett, teen süüa, millest saab, korjan metsast marju. Et ma saan nagu tõelised vitsad selleks, et kuidas elus nagu päriselt toime tulla.”

Matkamise pikema versiooni puhul nägid eksperdid Eesti kontekstis probleemsetena sellise pikkusega matkaradade olemasolu puudumist. Räägiti Eestile ringi peale tegemisest, kuid seda pigem naljatleva tooniga. Alternatiivse võimalusena nähti, et noor võiks Eestist välja matkata. Võimalustena toodi välja kõndimine Prantsusmaal, Hispaanias või Siberis ning Eestist Leetu Ristimäele ja tagasi matkamine. Spetsialistid arvasid, et välismaal kõndimine võib olla keskkonna uudsuse tõttu tõhusam ja noorele rohkem õpetada. Toodi välja, et lisaks annab see neile võimaluse oma kodusest keskkonnast ja võimalikest negatiivsetest mõjudest eemal viibida ning põhjalikult reflekteerida. Nähti, et Eestis matkates võib noorel olla rohkem segajaid. Muuhulgas rääkisid osalejad, et selline välismaal ja võõras keskkonnas kõndimine võib lahendada ka mure, et noor katkestab või jookseb lihtsalt ära.

M5: “Et kui sa siin Eestis tiirutad, siis nad lasevad sul üks hetk lihtsalt jalga ja lähevad sinna, võib olla, 5 km kaugusele suitsu hankima kuskile. Aga kui sa oled võõral maal ja rahatu, telefonitu, sul ongi ainult sina ise ja see loodus ja see katsumus, siis ma arvan, et see oleks super.”

Praktika lühemalversioonil nägid osalejad rakendust vangistuse ja KLAT teenuse raames, lisaks mõjutusvahendina noorte puhul, kes on korda saatnud kergemaid õigusrikkumisi nagu näiteks alkoholi tarbimine või muude mõnuainete tarvitamine. Lühikesest versioonist rääkides tõid osalejad välja, et selle rakendamist toetab siine matkaradade võrgustik. Osalejad pakkusid välja, et noortega võiks liikuda näiteks rajalõikudel Tapa – Narva – Tapa (ca 340 km), Piusa – Pähni (103 km), Oandu – Ikla (372 km). Eestis matkamise ja ööbimiste puhul rääkisid eksperdid lõkkekohtade kasutamise võimalustest, üks ekspert täpsustas seejuures, et ei näe, et majutusteenus Saksamaa näitel selleks tarvilik on. Osalejad ei rääkinud praktika lühikese versiooni puhul üldkasuliku töö rakendamisest Saksamaa näitel. Nähti, et Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) poolt on matkaradadele loodud matsamajad ja lõkkekohad, kus peatuda.

Programmi toimumisajana nägid osalejad suvist perioodi. Seda mitmel erineval põhjusel. Toodi välja, et suviti on ilmad soojemad ning seetõttu matkamiseks sobivamad. Lisaks on koolis käivatel noortel vaheaeg ning sel moel ei sega programmis osalemine koolitööd. Osalejad rääkisid, et suvevaheaeg on hariduses osalevate noorte jaoks kaks ja pool kuud pikk, mis võimaldab ka pikamaakõndimise pikka versiooni rakendada. Teisalt nägid eksperdid, et praktika rakendamine võiks kooliajal kõne alla tulla ka noortega, kel on koolikohustuse täitmise raskusi olnud. Üks ekspertidest tõi muuhulgas välja, et võimalike rahvuse pinnalt tekkivate tülide vältimiseks on mõistlik grupina matkates moodustada grupid nii, et eesti ja vene keelt kõnelevad noored on üksteisest eraldi.

Tabel 2. Spetsialistide nägemus praktika rakendusala

	Praktika pikk versioon	Praktika lühike versioon
Keskkond	Välismaa	Eesti
Kergemad õigusrikkumised	-	Mõjutusvahend
Kriminaalhooldusteenus	Teenuse osa*	
KLAT teenus	Alternatiiv teenusele	Teenuse osa
Vangistus	-	Ennetähtaegse vabanemise raames

*Eksperdid ei täpsustanud, kas näevad Kriminaalhooldusteenuse raames toimimas praktika pikka või lühikest versiooni.

3.3.4. Programmi haldusala

Ühe tähtsa küsimusena tõid osalejad välja küsimuse, kelle haldusalasse pikamaakõndimise teenus kuuluks? Nähti, et olenevalt sellest, kus programmi rakendada hakatakse, võiks teenus kuuluda Justiitsministeeriumi, Sotsiaalkindlustusameti või siis näiteks kohalike omavalitsuste valitsemisalasse. Lisaks eelmainitutele tõid osalejad välja võimaluse, et teenust ostetakse sisse mõnelt organisatsioonilt või mittetulundusühingult. Sotsiaalkindlustusametit nähti seejuures parima võimaliku valikuna, mida põhjendati sellega, et asutus omab laia koostööpartnerite võrgustikku, haldab erinevaid noortele suunatud programme ning koordineerib ka kinnise lasteasutuse teenust, mille raames nähti pikamaakõndimise praktikat toimimas nii teenuse osana kui alternatiivina. SKA teeb koostööd ka teiste mainitud üksustega, nagu kohalikud

omavalitsused ja justiitsministeerium. Juhul, kui teenus oleks kohalike omavalitsuste halduses, annaks see haldusüksusele võimaluse oma noortesse panustada. Lisaks arvasid osalejad, et kohalikel omavalitsustel on hea ülevaade oma piirkonna abivajajatest noortest. Samas tõdeti, et kohalike omavalitsuste rahalised võimalused on piirkonniti väga erinevad ja võib olla, et kõigil ei ole teenuse pakkumiseks piisavalt ressursse. Sarnaselt nähti, et mittetulundusühingu alt programmi rakendamine ei pruugi olla jätkusuutlik, kuna juhul, kui töö lõpetab MTÜ, kaob sellega ka programm. Osalejad tõid välja, et riikliku programmina on praktika suurema tõenäosusega jätkusuutlik. Positiivse näitena räägiti SKA haldusalas olevast mitmedimensioonilisest pereteraapiast, mis on hästi toimiv programm ja mille puhul ei ole ohtu, et ta eelmainitud põhjustel ära kaob. Samas nähti, et pikamaakõndimise praktikat võib Eestis esmalt projektipõhiselt piloteerida. Kui programm on edukas, siis võib kaaluda juba selle edasist rakendamist riiklikus haldusalas ja näiteks Sotsiaalkindlustusameti koordineerimisel.

MI: „/.../et seal ((Saksamaal)) tehakse see 7-8 päeva või 80 km eksju? Et alustada nagu sellest. Et vaadata, kuidas see toimib.“

3.3.5. Saatja ja meeskond

Noore saatjat nähti programmi edukuse ühe peamise võtmetegurina. Saatja juures on tähtis tema iseloom ja võime noort mõista ning tema teadmised noorte arengust ningpsühholoogiast ja sotsiaalpedagoogikast. Toodi välja, et olenevalt noorest ja tema tervisest peab arvestama, et saatjal oleksid mõningad teadmised ka meditsiinivaldkonnast.

Nähti, et saatja peab suutma luua noorega usaldusliku suhte ning teadma, kuidas erinevates väljakutsuvates olukordades toime tulla.

M10: „ /.../ et võti on nende täiskasvanute käes, kes nende lastega lähevad. Et kas on nii palju oskust, et selle teekonna käigus see noor oma sisemise motivatsiooni leiab üles muuta oma elus midagi.“

Osalejad rääkisid, et programmi vältel on tähtis tagada noore ja tema saatja turvalisus. Räägiti hirmust, et laps võib ära joosta või füüsiliselt viga saada. Toodi välja, et programmi edukuse ning turvalisuse tagamise eesmärgil on tarvis, et selle käigus läbiviidavad tegevused oleksid meeskonna poolt hästi läbimõeldud. Ühe tähtsa osana toodi välja vajadus eelnevalt hinnata noore sobivust programmi . Lisaks aitab turvalisust tagada noore saatjate koolitamine, mis peaks neile andma ülevaate programmist ja selle teoreetilisest taustast, vajalikud teadmised

looduses liikumise, arenguteaduste, psühholoogia, grupiprotsesside ning konfliktilahenduse kohta. Seejuures nägid eksperdid, et saatja pädevust toetab ka meekonna olemasolu, kellega tal on võimalik kontakti hoida ja erinevate olukordade tekkimisel konsulteerida. Üks osaleja arvas, et meeskonnaga kontakti hoidmine aitab saatjal ka reflekteerida ja end vaimselt tasakaalus hoida.

Muuhulgas rääkisid osalejad, et noorte ja vabatahtlike valimisel on tähtis silmas pidada ka osalejate sugu. Selleks, et osalejad tunneksid end mugavalt, on hea kombineerida vabatahtlikud ja noored nii, et poisse saadab meesterahvas ja tüdrukuid naisterahvas. Eksperdid tõdesid, et tihti mõjub noortele motiveerivalt see, kui nendega töötab samast soost juhendaja.

Ühe peamise võimaliku takistusena saatjate leidmisel, tõid eksperdid välja vabatahtlike võimaliku puudumise Eestis. Nähti, et programm on saatja jaoks füüsiliselt ja vaimselt väljakutsuv, ajamahukas ning inimesel lasub vastutusrikas ülesanne. Kahe eelneva teguri kombinatsioon võib osalejate arvates muuta sobivate inimeste leidmise saatja positsioonile väljakutsuvaks. Võimalike lahendustena toodi välja koostöö Riigimetsa Majandamise Keskuse ja KLAT teenuse osutajatega. Osalejad, et rääkisid RMK giididel on matka- ja grupijuhtimise kogemused juba olemas ning arvasid, et kinnise lasteasutuse teenuse raames võidakse vajalikud saatjad leida ka asutuse seest. Muuhulgas räägiti võimalusest, et ka katsumuse läbimise järgselt jäävad noor ja saatja üksteisega kontakti hoidma, teisalt toodi välja, et vastupidine stsenaarium võib noore jaoks olla negatiivne kogemus.

4. ARUTELU

4.1. Spetsialistid ja süsteem

Eksperdid peavad töös kõige tähtsamaks kontakti olemasolu ja usalduse tekkimist noore ning praktiku vahel. Seda tulemust toetavad ka Jessori (1998) ja Masten (2001) tööd, kus autorid näevad noore usalduslikku suhet vähemalt ühe täiskasvanuga kui kaitsvat faktorit. Kontakti loomist noorega toetavad spetsialisti empaatiline iseloom, oskus kuulata ja seada piire ning soov noort aidata. Uurimuses osalenud spetsialistid tõid välja, et usalduse tekkimiseks on vaja noorega suhelda kui võrdsega. Selleks on tähtis noort kaasata teda puudutavatesse küsimusse ja temaga üheskoos asju arutada. Sellisel juhul noor avaneb, väljendab oma muresid, räägib kaasa, võtab vastutuse ja on valmis muutuste nimel tööd tegema. Seda räägivad mitmetes uuringutes ka noored ise, kes selgitavad, et praktikuga usaldusliku ja austava suhte loomist toetab spetsialisti mõistev, arvestav ja austav suhtumine (Allaste, 2020; Järv, Rajaveer ja Pilvet-Petrov, 2021). Praktik on muuhulgas ka riikliku süsteemi esindaja ning positiivne kontakt võib taastada noore usaldust ja austust õigussüsteemi ja kehtiva korra vastu, mis läbi käitub noor ka õiguskuulekamalt (Jackson jt, 2012). Eksperdid tõid välja, et usalduse tekkides on võimalik noort aidata ja vastupidi, selle puudumisel jääb noor abita.

Lisaks nähakse, et noorega töötavaid inimesi toetab nende töös teoreetiliste teadmiste olemasolu noore arengust ja seda mõjutavatest teguritest, teadmised teistest valdkondadest, olemasolevatest teenustest ja seadustest. Osalejad tõdesid, et olukord, kus noorega töötav inimene ei tunne teisi valdkondi ega nende tööülesandeid pärsib tema toetamiseks vajalikku koostööd. Koostöö puudumisel kipub spetsialistide vaheline vastutus hajuma ning noor jääb tihti „õhku rippuma“. Lapse abistamisel loob spetsialist siduspartneritega vajalikud suhted tema olukorra hindamiseks, sealhulgas kaasab ka tema perekonna (vt ka Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium, 2009). Spetsialistid pidasid hindamist noorele vajaliku toe pakkumise tähtsaks osaks. Võib järeldada, et erialaste teadmiste olemasolu mõjutab spetsialisti võimet teha koostööd erinevate noore abistamise protsessi jaoks tähtsate osapooltega ja seeläbi ka tema suutlikust noort toetada.

Osalejad tõdesid, et ka nende enda teadmised noortest on paranenud. Huvitaval kombel võis seejuures ekspertide keelekasutuse puhul täheldada, et:

- 1) noortest ja nende käitumisest räägiti eraldi – mitte noor ei ole probleemne vaid tema käitumine võib tunduda probleemne,

2) räägiti käitumise taga olevatest võimalikest teguritest ning käitumisest, kui millestki, mis signaliseerib noore arenguülesandeid ja vajadusi.

Rabiah (2018) kohaselt peegeldavad sõnad meie teadmisi, uskumusi, käitumisi ning kokkuvõttes kultuuri. Keeles avalduvad kaudsed sõnumid võivad positiivselt mõjutada nendega kokku puutuvaid isikuid ning muuta nende uskumusi (Chestnut ja Markman, 2018). Ekspertid tõdesid, et tihti ei oma noori igapäevaselt ümbritsevad täiskasvanud ja praktikud piisavalt teadmisi, mistõttu noorelt oodatakse täiskasvanule kohast käitumist, tema käitumisele reageeritakse ebakohaselt ja sildistavalt. Seda kinnitab ka hiljutine Rakvere Lille Kodu juhtum, kus kolm töötajat väärkohtlesid KLAT teenusele suunatud noori, kasutades oma töös füüsilist- ja vaimset vägivalda (vt ka Nael, 2021). Hoolekandeteenuste teenuste direktor Liina Lanno võrdles juhtunut halvas mõttes nõukogudeaegse lastekodudes levinud kultuuriga, kus lastega töös kasutati karme karistusi (Nael, 2021). Inimesed omandavad kultuuri ja sellega seotud käitumised oma keskkonnast õppimise teel (Boyd ja Richerson, 1996) ning võttes arvesse, et Eesti kuulus aastatel 1940-1991 Nõukogude Liitu, võib arvata, et suur osa meie praeguseid praktikuid on oma mõtteviisi ja käitumised ühel või teisel moel sellest perioodist omandanud. Schneider (2004) selgitab oma töös, et uskumuste muutmiseks on vajalik uus informatsioon. Seetõttu võib järeldada, et noortega töötavate ekspertide kompetentsuse arendamiseks on koolitused ja treeningud väga olulised, kuna nende näol on tegemist tähtsate esmasete spetsialiste informeerivate allikatega. Kompetentsed ekspertid on info teisesed edasikandjad ning viis, kuidas ja millest praktikud oma igapäevases suhtluses võrgustiku liikmetega noortest kõnelevad omab potentsiaali muuta nendega kokkupuutuvate inimeste suhtumisi ja käitumisi. Lisaks saavad praktikud uusi teadmisi oma igapäevases töös rakendada ja nende töö muutub tulemuslikumaks (Bouffard ja Little, 2004).

Arvan seejuures, et praktikute käitumine ja nende teadmised ei ole üksnes nende enda valik, vaid neid mõjutavad eelnevalt välja toodud kultuuriruumi ja ühiskondlike hoiakute kõrval ka riiklikul tasandil tehtud otsused. Mitmetes dokumentides, mis käsitlevad tööd noortega, pööratakse tähelepanu praktikute koolitamise tähtsusele. Näidetena võib tuua Justiitsministeeriumi (i.a) projekti „Alaealiste erikohtlemise süsteemi loomine“; Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 (2020) ning Valdkonnaülese ennetuse põhimõtete kokkuleppe (2021). Sellest võib järeldada, et spetsialistide ettevalmistuse vajakajäämist ja olemasolu tähtsust teadvustatakse Eestis ka riiklikul tasandil.

Ekspertide intervjuudest selgus, et probleemse käitumisega noori toetavas süsteemis on toimunud positiivsed muutused nii 2018. aastal toimunud alaealiste ja noorte õigusrikkujate menetlemise reformi, seadusemuudatuste ning taastava õiguse mõtteviisi ja praktika juurdumise näol ühiskonnas. Taastava õiguse mõtteviis keskendub õigusrikkuja, kannatanu ja kogukonna vajadustele ning heaolu taastamisele läbi osapoolte dialoogi (Zehr, 2015). Muutused on noorte käitumisele reageerimist mõjutanud positiivselt ning praktikasse on toonud alternatiivsete võimaluste kasutamine karistavate meetmete asemel. Osalejad näevad, et noorte probleemsele käitumisele karistavalt reageerimine ei toimi ning tähtis on ennetada noore jõudmist institutsionaalsetele teenustele, mis ühtib ka uurimustulemustega, mis näitavad, et distsiplineeriv ja karistav reageerimine võib korduvkuritegevuse määra tõsta (vt ka Lipsey, 2009; Aaben jt, 2018). Seejuures nähakse, et üha vähem noori jõuab vanglatesse. Seisuga 10. mai 2021 oli vanglakaristust kandmas 2 alaealist isikut (Vangla..., 2021), millest võib järeldada, et nooretega töös kasutatakse karistava sekkumise asemel muid alternatiive. Ekspertid leiavad, et riiklik süsteem pakub küll võimalusi tööks noortega, kuid on puudulik. Nähakse, et puudu on vajalikest teenusest ja programmide ning olemasolevaid võimalusi iseloomustab piiratud ligipääs ja ebastabiilsus, mida kinnitab ka hiljutine Rakendusliku Antropoloogia Keskuse uurimus (vt ka Järv jt, 2021). Probleem on ekspertide sõnul seotud ressursside ebahühtlase piirkondliku jaotusega riigis – valdade jõukuse tase on erinev ning maapiirkondi iseloomustab teenuste ja spetsialistide puudus. Võib öelda, et praegune noortele suunatud tugisüsteem pakub nende toetamiseks küll võimalusi, kuid on ressursside ebahühtlase jaotumise ja teenustele ligipääsetavuse tõttu killustunud ja ebapiisav.

4.2. Pikamaakõndimine

Intervjuus osalejad nägid, et Eesti kontekstis võiks rakendust leida nii praktika pikk distants, mida kasutatakse töös noortega Belgias ja Prantsusmaal kui ka selle lühike versioon Saksamaa näitel (vt ka Tabel 2, lk 45). Belgias ja Prantsusmaal kasutatakse praktikat alternatiivina institutsionaalsetele meetmetele, Saksamaal aga mõjutusvahendina õigussüsteemis (Koenig jt, 2017). Muuhulgas nägid ekspertid, et praktika võiks olla osaks kinnise lasteasutuse teenusest ning programmi saaks rakendada ka vangistusest ennetähtaegselt vabanevate noortega. Seejuures selgus, et spetsialistid näevad pikamaakõndimise teenuse sihtrühmana õigusrikkumisi korda saatnud 14 kuni 26-aastaseid noori. Toodi välja, et selles eas otsitakse seiklusi ning võetakse riske. See on vastavuses uurimustulemustega, mis näitavad, et noore aju

areneb kuni kahekümnendate eluaastate keskpaigani (Prior jt, 2011; Steinberg jt, 2009) ja riskantne käitumine toetab noort arenguülesannete täitmisel. Seetõttu on tähtis pakkuda noortele võimalusi end turvalisel viisil proovile panna (Ellis jt, 2012). Programmi nähti kui positiivset väljundit, mis lähtub noorte vajadusest, pakub positiivset alternatiivi enda energiat suunata, reflekteerida ning kogemusest õppida. See on kooskõlas ka elamuspedagoogilise maailmavaate ja sellele toetuva pikamaakõndimise praktika eesmärgiga (vt ka Houtteman, 2017; Elamuspedagoogika..., 2021). Osalejad nägid, et Eestis pakub praegu olemasolevatest programmidest noortele võimalust end liikudes proovile panna programm Murdepunkt ja SPIN, kuid praktika oleks Eestis pigem uus. Võib järelda, et Eesti kontekstis on elamuspedagoogilise suunitlusega võimalused piiratud ja pikamaakõndimise teenus täiendaks noorete vajadustest lähtuvalt olemasolevaid tugiteenuseid.

Belgias ja Prantsusmaal on teenus suunatud 13 kuni 18-aastastele ja Saksamaal noortele täiskasvanutele vanuses 18 kuni 21-aastastele, erandkorras ka kuni 27-aastastele (Koenig jt, 2017; Smits jt, 2018). Eestis algab kriminaalvastutus 14-eluaastast (Karistusseadustik, 2021) ja nooreks loetakse 7 kuni 26-aastast isikut (Noorsootöö seadus, 2020). Arvestades, et noore aju areneb kuni kahekümnendate eluaastate keskpaigani (vt ka Prior jt, 2011; Steinberg jt 2009), siis programmi sihtrühma laiendamine võib viidata, et intervjuudes osalejad mõistavad hästi noorte arengut. Teisalt võib see olla indikaatoriks sihtrühmale mõeldud teenuste üldisest puudumisest. Noortega töötavad eksperdid väärtustavad oma töös paindlikkust nii reageerimisvõimes kui mõjutusvahendite määramises (Järv jt, 2021). Võib arvata, et praktika paindlik rakendamine erinevate struktuuride juures looks spetsialistidele noortega töös rohkem võimalusi ja parandaks seeläbi ka teenuste kättesaadavust.

Osalejad nägid, et praktika lühema versiooni puhul võiksid noored matkata Eestis, pika distantsi puhul aga väljaspool Eestit. Toodi välja, et Eestis on toetab lühema distantsi rakendamist enamaltjaolt Riigimetsa Majandamise Keskuse hallatav hea matkaradade võrgustik üheskoos lõkkeplatside ja ööbimisvõimalustega. Saksamaal peatuvad programmis osalejad raja lähedal olevates majutusasutustes, kus osaletakse koolitustegevustes ja tehakse üldkasulikke tööd (Enger jt, 2018a). Spetsialistid üldkasuliku töö integreerimise vajadusest Eesti praktikasse Saksamaa näitel ei rääkinud. Üldkasuliku töö kohustus võib olla määratud isikule kriminaalhooldusteenuse raames (Kriminaalhooldusseadus, 2019), mida peeti ka üheks praktika võimalikuks haldusalaks. Näen, et Eestis võib üldkasuliku töö integreerimist programmi takistada ka majutusasutuste puudumine matkaradade ääres. Arvestades, et programm Murdepunkt viib noorte grupiga matkamisel peatumiskohtades läbi erinevaid

tegevusi ja harjutusi, mis noorte oskusi parandavad (vt ka Alamaa jt, 2016), siis arvan, et selle võimaluse kasutamist võib kaaluda ka antud praktika raames. Osalejad nägid, et noorte jaoks on tegemist väljakutsuva programmiga ning arvasid, et seetõttu võib pika distantsi läbimine väljaspool koduriiki vähendada osalejate katkestamisohtu. Sellest lähtuvad praktikas ka Prantsusmaa ja Belgia organisatsioonid. Smits jt (2018b) selgitavad, et sel eesmärgil valitakse liikumiseks enamasti vähem populaarsed matkarajad, mis ei läbi suuri linnasid ja mis võimaldab noorel segamatult kõndida, reflekteerida ning ületada teel ettetulevaid väljakutseid. Seda võib toetada ka osalejate välja pakutud aeg, mis ei takista noore osalemist hariduses. Samas nähti, et koolikohustuse täitmise probleemiga noore puhul võib ajaliselt kaaluda ka erandi tegemist ja noor suunata programmi suvevälisel ajal. Lisaks näen, et kooli lõpetanud noorte puhul ei pruugi hariduse omandamine programmis osalemist takistada, mistõttu on nende puhul programmi toimumise aeg paindlikum. Seega aeg, mil noor programmis osaleb on olenevalt juhtumist läbiräägitav, kuid praktika rakendamist soosib suvine periood ning olenevalt distantsist Eestis või välismaal matkamine.

Pikamaakõndimise praktika on noore jaoks nii füüsiliselt kui vaimselt väljakutsuv (Houtteman, 2017). Eksperdid näevad, et noortel võib olla raske programmi kandideerimiseks ja selle läbimiseks endas sisemist ressursi leida. Takistuseks võivad saada noore ärevus ja hirmud. Belgias ja Prantsusmaal, kus rakendatakse programmi täispikka versiooni, on noore enda initsiatiiv ja omal käel programmi kandideerimine tähtis praktika osa, mis informeerib selle läbiviijaid noore sisemise motivatsiooni olemasolust (vt ka Smits jt, 2018b). Teguviisis lähtutakse noore jõustamisest (Houtteman, 2017), mis suunab noort enda elu eest vastutust võtma. Noore enda initsiatiivi tähtsus tuli ka ekspertide räägitust välja. Praktikud leidsid, et seetõttu on esmalt tähtis, et keegi noort programmi olemasolust teavitaks ja teda selles osalema julgustaks. Nähti, et noort võiksid motiveerida temaga juba kokku puutuvad praktikud, noore perekond, sõbrad või muud usaldusisikud. Sakemaal, kus rakendatakse praktika lühikese versiooni arvestatakse noore motivatsiooni olemasoluga, kuid programmi suunamine ei ole noore jaoks vabatahtlik (Enger jt, 2018a). Eksperdid nägid, et arvestades distantside erinevusi peab noor olema praktika pikema versiooni edukaks läbimiseks rohkem motiveeritud. Lisaks pidasid osalejad tähtsaks, et programmi eelselt hinnatakse noore vaimset ja füüsilist tervist. Smits jt (2018b) kohaselt on tarvis, et noor oleks heas füüsilise tervise juures ning programmis osalemise välistab vaimupuue, raske sõltuvus või psühhiaatiline probleem. Arvan, et sellega tuleks noore programmi sobivuse hindamisel arvestada ka Eesti kontekstis ning pikema distantsi rakendamisel peaks noore programmis osalemine olema tema jaoks vabatahtlik.

Sarnaselt riikidega, kus on praktikat juba aastaid rakendatud (vt ka Koenig jt, 2017), näevad spetsialistid, et noore saatja on programmi edukuse kohapealt võtmetähtsusega isik. Saatja puhul peetakse tähtsaks tema isiksust, kogemust, vaimset küpsust ning teadmiste olemasolu noorest ja praktikaga seonduvatest teemadest. See kattub ka antud tööst välja tulnud tulemusega, mille kohaselt peetakse kompetentset praktikut üldiselt kvaliteetse teenuse nurgakiviks. Seetõttu peavad eksperdid tähtsaks vabatahtlike ettevalmistamist läbi koolituste. Praktikute koolitamine aitab neil mõista programmi eesmärke, tõstab nende kompetentsi ning mõjutab seeläbi ka programmi tulemuslikkust (Bouffard ja Little, 2004). Prantsusmaal ja Belgias treenitakse vabatahtlikuid mitmel erineval moel. Smits jt (2018b) selgitavad näiteks, et enne teele asumist toimub saatjale ühepäevane treening ja ettevalmistusnädal (osa võtab ka noor) ning teel olles toetatakse ja koolitatakse saatjat pidevalt telefoni teel. Lisaks näevad osalejad, et saatja ja laps peaksid olema samast soost – see motiveerib noori suuremal määral ning nii tunnevad mõlemad osapooled end mugavalt. Seejuures tuli välja, et tähtsaks peetakse noore ja saatja hilisema kontakti püsima jäämist. Seda tähtsustatakse programmi puhul ka Belgias ja Prantsusmaal, kus eelistatakse saatjatena kogunud spetsialistidele vabatahtlike, kellel on hiljem kergem jääda noortega mitteformaalselt kontakti hoidma. Lähtutakse Andries Baarti kohaoleku käsitlesest (Houtteman, 2017), mille kohaselt toetab mitteformaalse ja vahetu kontakti loomine sekkumise ajal ning selle säilitamine sekkumise järgselt inimese taastumist, igapäevast toimetulekut ning ka õiguskuulekat käitumist (vt ka Klaver ja Baart, 2011; Schaftenaar jt, 2018). Lisaks loob üheskoos kõndimine ja teel ettetulevate raskuste ületamine olukorra, kus mõlemad osapooled on võrdsed ning annab seeläbi võimaluse usalduse tekkimiseks (Houtteman, 2017). Seda täheldasid ka osalejad, kes tõid enda varasemast kogemusest rääkides välja, et looduses liikudes noored avanevad, õpivad koostööd tegema ning teistega arvestama. Sellest tulenevalt võib järeldada, et eesmärgiga julgustada võimalikult suurel määral noore ja saatja kontakti, tasub Eestis võimalusel saatjate valimisel lähtuda Belgia ja Prantsusmaa näitest ning eelistada vabatahtlike, keda programmi eelselt ja jooksul koolitatakse. Samas arvasid eksperdid, et Eestis võib vabatahtlike leidmine raskeks osutuda. Võimaliku lahendusena nähti saatjate leidmist Riigimetsa Majandamise Keskuse giidide või KLAT teenuse personali seast.

Muuhulgas toodi välja vajadus noorte gruppide moodustamisel arvestada võimalike kultuuriliste erinevuste tõttu tekkivate konfliktidega ning nende vältimiseks moodustada eraldi eesti ja vene keelt kõnelevate noorte grupid. Saksamaa lähtub praktika lühema versiooni

rakendamisel ja grupina matkates sellest, et grupiliikmed õpivad muuhulgas aktsepteerima ja austama üksteise kultuurilisi erinevusi (Enger jt, 2018a). Võttes arvesse, et grupiprotsesse on vajalik oskuslikult suunata, on programmi rakendamisse kaasatud spetsialistid (Enger jt, 2018a). Seega, kuigi multikultuurne grupp kätkeka endas võimalusi arendada noorte aktsepteerivat suhtumist, tuleb gruppide moodustamisel lähtuda sellest, kas saatjaks leitakse kogenud spetsialist või vabatahtlik.

Intervjuudest tuli välja, et pikas perspektiivis näevad spetsialistid teenust riiklikus ja Sotsiaalkindlustusameti haldusalas. Osalejad leidsid, et asutusel on lai koostöövõrgustik, selle halduses on erinevad noortele suunatud programmid ning teenused, sealhulgas KLAT teenus, mille osana ning alternatiivina praktikat toimimas nähti. Saksamaal, Prantsusmaal ja Belgias osutatavad programmi kindlad organisatsioonid (Koenig jt, 2017). Prantsusmaal finantseeritakse kaks kolmandikku teenuse kuludest kohalikud omavalitsuse ja riigi toel ning üks kolmandik heategevusest tulevate vahenditega (Enger jt, 2018b). Pikas perspektiivis on organisatsioonide püsima jäämiseks tähtis riikliku rahastuse tagamine (Enger jt, 2018b). Osalejad nägid, et Eestis võib kohalike omavalitsuste tasandil praktika finantseerimist takistada ressursside vähesus ning riikliku haldusala nähti pikas perspektiivis kindlama valikuna. Toodi välja, et programmi võib alustuseks piloteerida Euroopa programmirahadest ja mõne mittetulundusühingu eestvedamisel, teisalt nähti, et projektiperioodi lõppedes võib kaduda ka teenus. Valdkonnaülese ennetuse põhimõtete kokkuleppesse (2021) on märgitud, et programmide projektipõhisel rakendamisel on tavapärane olukord, kus nende rahastus ei ole piisavalt läbi mõeldud ning rahastusperioodi lõppemise järgselt loodetakse riiklikule rahastusele, kuigi sellekohaseid kokkuleppeid pole. Samas näevad spetsialistid, et programmi esmane piloteerimine on tarvilik, et näha selle mõjusid. Muuhulgas tuli välja, et osalejad väärtustavad teaduspõhiseid lähenemisi. Tulemus on kooskõlas ka üldise ühiskondliku suunitlusega, mis peab tähtsaks, et poliitilised otsused ja ennetusvaldkonna tegevused lähtuvad parimast olemasolevast informatsioonist (vt ka Welsh ja Farrington, 2012). Tulemuslikkuse hindamisel rääkisid spetsialistid kvantitatiivsete näitajate tähtsusest kvalitatiivsete näitajate kõrval. Saksamaal, Prantsusmaal ja Belgias on programmi seni uuritud peamiselt läbi kvalitatiivsete uurimuste (vt ka Smits jt, 2018a; Koenig ja Knospe, 2021). Võib järeldada, et Eesti kontekstis võib programmi esialgu mõjude kvantitatiivseks uurimiseks projektirahadest piloteerida. Seejuures on eelnevalt tähtis läbi mõelda täpsem projektiperioodijärgne väljumisstrateegia ning teha kokkulepped riiklike struktuuridega.

KOKKUVÕTE

Noorusiga kätkeb endas noore jaoks suuri muutusi ning võimalusi ja võib seetõttu olla paljude jaoks väljakutsuv periood. Riskialti käitumise tõttu satuvad noored rohkem ka õigusüsteemi vaatevälja. Vajadus noori sobivate reageerimisviisidega ja uuenduslike tugimeetmetega toetada, on Eestis ja mujal maailmas aktuaalne temaatika. Belgias, Prantsusmaal ja Saksamaal kasutatakse õigusrikkumisi korda saatnud noortega töös alternatiivse meetmena pikamaakõndimise praktikat. Sellest lähtudes oli antud töö eesmärk selgitada kvalitatiivset uurimismeetodit kasutades välja spetsialistide vaade pikamaakõndimise kui meetodi võimalikust kasutamisest töös probleemse käitumisega noortega Eesti kontekstis.

Uurimusest selgus, et noorega töös omavad tähtsust nii spetsialist kui ka süsteem, milles ta töötab. Noore vajalikuks toetamiseks on tarvilik, et praktikul oleks sobiv iseloom ja valdkondlikud teadmised. Eestis on spetsialistide seas kohati endiselt levinud Nõukogude Liidu perioodile omane karistav mõtteviis. Vajadust spetsialiste koolitada teadvustatakse ka riiklikul tasandil. Pädevad spetsialistid on oma töös tulemuslikud ja muutuvad ühiskonnas noori puudutavate hoiakute muutmisel tähtsateks saadikuteks. Seejuures on Eestis toimunud positiivne areng ja noortega töös on fookus nihkunud alternatiivsete sekkumiste rakendamisele, kuid praegune riiklik tugisüsteem on ressursside ebahühtlase jaotumise ja teenuste ligipääsetavuse tõttu killustunud ja ebapiisav.

Pikamaakõndimise metoodika on Eestis alternatiivse reageerimisviisina noorte õigusrikkumistele pigem tundmatu ja uuenduslik praktika. Eesti kontekstis on elamuspedagoogilise suunitlusega programmide valik piiratud ning pikamaakõndimine täiendaks olemasolevaid tugiteenuseid, parandaks seeläbi teenuste kättesaadavust ja looks spetsialistidele töös noortega rohkem võimalusi. Praktikad nähti toimimas töös õigusrikkumisi korda saatnud 14 kuni 26-aastaste noortega erinevate riiklike struktuuride juures.

Pikamaakõndimise täispikka versiooni nähti alternatiivina KLAT teenusele ja vangistusele, kus noored kõnnivad saatjaga väljaspool Eestit. Välismaal kõndimine annab noorele võimaluse viibida eemal võimalikest segajatest, reflekteerida ning õppida uusi asju. Lühema versiooni läbi viimist Eestis toetavad RMK loodud matkaradade võrgustik ja seda nähti toimimas KLAT teenuse osana, ennetähtaegse vangistuse puhul ja töös kergemaid õigusrikkumisi korda saatnud noortega. Lisaks arvasid osalejad, et praktika võiks olla kriminaalhooldusteenuse osa. Programmi toimumiseks sobivaim aeg oleks suvine periood, kuid erandkorras võiks seda rakendada ka muul ajal.

Programm on noore jaoks igati väljakutsuv, mistõttu on tähtis teha kindlaks, kas noor sobib sellesse osalema ning hinnata tema füüsilist ja vaimset tervist ning sisemise motivatsiooni olemasolu. Muuhulgas arvan Prantsusmaa ja Belgia näitel, et praktika pika versiooni puhul peaks noore programmis osalemine olema vabatahtlik ning lähtuma tema enda initsiatiivist, kus ta kandideerib programmi esitades motivatsioonikirja.

Noore saatjal on seejuures programmis võtmetähtsusega roll. Sarnaselt noorega väljaspool programmi töötavale spetsialistile, peab ta omama vajalikke isikuomadusi ja teoreetilisi teadmisi, et noort vajalikul moel teel olles toetada. Seetõttu on tähtis saatjaid programmeeriselt koolitada. Selgus, et vabatahtliku saatja eelistamine spetsialistile võib soosida noorega usaldusliku suhte tekkimist ja toetada seeläbi nendevahelise kontakti säilimist ka programmi lõppedes. Praktika lühem versioon pakub noortele grupis matkates muuhulgas võimalust õppida meeskonnana töötama ja peatumiskohtades on võimalik läbi viia erinevaid harjutusi ja meeskonnamänge, mis noorte teadmisi ja oskusi täiendavad. Kõndimine üheskoos teiste noortega loob olukorra, kus noortel on võimalik õppida aktsepteerima üksteise erinevusi, kuid siinkohal on tähtis saatja oskus grupiprotsesse suunata. Näiteks on võimalik, et matkates üheskoos eesti ja vene keelt kõnelevate noortega, on grupidünaamika keerulisem, mistõttu peaks gruppi juhtima kogunud spetsialist.

Pikas perspektiivis nähti, et teenuse püsima jäämiseks on tähtis, et programm kuuluks riikliku haldusalasse. Ühe võimaliku lahendusena nähti seda koordineerimas näiteks Sotsiaalkindlustusametis, mis haldab ka teisi noortele suunatud programme ning teenuseid. Seejuures on tähtis, et lähenemine oleks tõendus põhine, mistõttu võib praktikat Eesti kontekstis piloteerida esialgu mõjude uurimise eesmärgil projektirahadest ning hiljem rakendada riiklikus haldusalas. Vältimaks olukorda, kus programm projektiperioodi lõppedes kaob, on muuhulgas tähtis läbi mõelda täpsem projektiperioodijärgne väljumisstrateegia ning teha kokkulepped riiklike struktuuridega.

Edaspidi võiks uurida matkamise mõjusid noorte vaimsele ja füüsilisele tervisele, sotsiaalsetele- ning enesekontrollioskustele lähtudes Eesti noorte vaatest. Seejuures oleks huvitav välja selgitada noorte arvamus elamuspedagoogilise suunitlustega teenuste laiemale rakendamisevõimalusele Eestis.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aaben, L., Salla, J. ja Markina, A. (2018). *Tõsiste käitumisprobleemidega lastele suunatud teenuste analüüs. Uuringu aruanne*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Adams, R. (2003). *Social work and empowerment*. Basingstoke: Macmillan Distribution Ltd.

Alamaa, M., Altosaar, K., Drõgin, S., Eit, P., Johanson, A., Jürjen, T. ja Õuema, A. (2016) Sotsiaalse programmi „Murdepunkt“ käsiraamat rakendajale. Kasutatud 17.03.2021, https://www.ank.ee/avaleht/images/dokumendid/murdepunkt/materjalid/est_murdepunkt.pdf

Allaste, A.-A., Kalmus, V., Kutsar, D., Markina, A., Nugin, R., Oras, K., Pirk, R., Plüschke-Altöf, B., Reiska, E., Roosmaa, E.-L., Siibak, A., Sisask, M., Soo, K., Sooväli-Sepping, H., Streimann, K., Vacht, P. (2020). *Noorteseire aastaraamat 2019 2020. Noorte elu avastamata küljed*. Tallinn: AS Pakett

Aos, S., Miller, M. ja Drake, E. (2006). Evidence-based public policy options to reduce future prison construction, criminal justice costs, and crime rates. *Fed. Sent. R.*, 19, 275.

Augimeri, L. K., Walsh, M., Donato, A., Blackman, A. ja Piquero, A. R. (2018). SNAP (Stop Now And Plan): Helping children improve their self-control and externalizing behavior problems. *Journal of Criminal Justice*, 56, 43-49.

Aunola, K. ja Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child development*, 76(6), 1144-1159.

Blakemore, S. J., ja Robbins, T. W. (2012). Decision-making in the adolescent brain. *Nature neuroscience*, 15(9), 1184.

Boddez, S. (2017). Walking to the future Concept of the first developed way in Belgium. Kasutatud 28.04.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_07c_BE_eng.pdf

Bor, W. (2004). Prevention and treatment of childhood and adolescent aggression and antisocial behaviour: a selective review. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 38(5), 373-380.

Bouffard, S. ja Little, P. (2004). Promoting Quality through Professional Development: A Framework for Evaluation. Issues and Opportunities in Out-of-School Time Evaluation. Number 8. *Harvard University Harvard Family Research Project*.

Boyd, R. ja Richerson, P. J. (1996). Why culture is common, but cultural evolution is rare. *Proceedings-British Academy*, (88) 77-94.

Cameron, C. (2004). Social pedagogy and care: Danish and German practice in young people's residential care. *Journal of Social Work*, 4(2), 133-151.

Carter, C. S. (2005). The chemistry of child neglect: Do oxytocin and vasopressin mediate the effects of early experience?. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 102(51), 18247-18248.

Casey, B. J., Getz, S. ja Galvan, A. (2008). The adolescent brain. *Developmental review*, 28(1), 62-77.

Charfe, L. ja Gardner, A. (2020). 'Does My Haltung Look Big In This?': The Use of Social Pedagogical Theory for the Development of Ethical and Value Led Practice. *International Journal of Social Pedagogy*, 9(1).

Charfe, L., Gardner, A., Greenhalgh, E. F., Marsden, H. A., Nester, D. J. L. ja Simpson, L. (2020). Creating a learning space: Using experiential learning and creativity in the teaching and learning of social pedagogy. *International Journal of Social Pedagogy*, 9(1) 1-9.

Chestnut, E. K. ja Markman, E. M. (2018). "Girls are as good as boys at math" implies that boys are probably better: A study of expressions of gender equality. *Cognitive science*, 42(7), 2229-2249.

Cicchetti, D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: a multilevel perspective. *World Psychiatry*, 9(3), 145.

Cicchetti, D. ja Valentino, K. (2006). *An ecological-transactional perspective on child maltreatment: Failure of the average expectable environment and its influence on child development*. D. Cicchetti ja D. J. Cohen (toim), *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* (129–201). New York: John Wiley and Sons.

Cole, P. M., Zahn-Waxler, C., Fox, N. A., Usher, B. A. ja Welsh, J. D. (1996). Individual differences in emotion regulation and behavior problems in preschool children. *Journal of Abnormal Psychology*, 105(4), 518.

Cortella, R., Perconti, R., Nouvel, J., Knospe ja Y. König, K. (2018). *Strategy for re-engagement of young offenders and NEET*. Kasutatud, 14.02.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_12_eng.pdf

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. Third Edition*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

Cutis, W. J. ja Nelson, C. A. (2003). Towards building a better brain: Neuro-behavioral outcomes Mechanisms and processes of environment enrichment: In S. *Resilience and vulnerability Adaptation in the context of Childhood Adversities*, 463-488.

de Vries, S. L., Hoeve, M., Assink, M., Stams, G. J. J. ja Asscher, J. J. (2015). Practitioner review: effective ingredients of prevention programs for youth at risk of persistent juvenile delinquency—recommendations for clinical practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(2), 108-121.

Denham, S. A., Workman, E., Cole, P. M., Weissbrod, C., Kendziora, K. T. ja Zahn–Waxler, C. (2000). Prediction of externalizing behavior problems from early to middle childhood: The role of parental socialization and emotion expression. *Development and psychopathology*, 12(1), 23-45.

Dewey, J. (1938). *Experience and education*. New York: Macmillan.

Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium (2009). *Lapse ja perekonna hindamise juhend*. Kasutatud 16.05.2021, https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaalteenused/Abiks_spetsialistile/lapse_ja_perekonna_hindamine_2009.pdf

Eichsteller, G. ja Holthoff, S. (2011). Social pedagogy as an ethical orientation towards working with people—historical perspectives. *Children Australia*, 36(4), 176-186.

Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M., Murphy C. N., Losoya, S. A. ja Guthrie, I. K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child development*, 72(4), 1112-1134.

Elamuspädagoogika Assotsiatsiooni kodulehekülg. (2021). Kasutatud 28.04.2021, <https://www.aee.org/what-is-ee>

Ellis, B. J., Del Giudice, M., Dishion, T. J., Figueredo, A. J., Gray, P., Griskevicius, V., Hawley, P. H., W. Jacobs, J., James, J., Volk, A. A, Wilson, D. S. (2012). The evolutionary basis of risky adolescent behavior: implications for science, policy, and practice. *Developmental psychology*, 48(3), 598.

Enger, S., Hoffmann, A., Fischer, A., König, K., Teichert, A. (2018a). *Five days between prison and Santiago de Compostela, Social educational pilgrimage in Saxony*. Kasutatud 14.02.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_08_eng.pdf

Enger, S., Hoffmann, A., König, K., Nouvel, J. (2018b). *White Paper to Force Walking as an Instrument to Work with NEET's and Young Offenders in Europe*. Kasutatud 12.02.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_13_eng.pdf

Euroopa Liidu Noorte Strateegia 2019-2027 (18. detsember 2018). *Euroopa Liidu Teataja*. Kasutatud 20.05.2021, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2018.456.01.0001.01.EST&toc=OJ%3AC%3A2018%3A456%3AFULL

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ja Euroopa Nõukogu. (2015). *Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat*. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus.

Farrington, D. P. (1986). Age and crime. *Crime and justice*, 7, 189-250.

Farrington, D. P. (2003). Advancing knowledge about the early prevention of adult antisocial behaviour. D. P. Farrington ja W.C. Jeremy (toim), *Early prevention of antisocial behavior* (1-31). Cambridge: Cambridge University Press.

Farrington, D. P. ja Koegl, C. J. (2015). Monetary benefits and costs of the Stop Now and Plan Program for boys aged 6–11, based on the prevention of later offending. *Journal of Quantitative Criminology*, 31(2), 263-287.

Farrington, D. P., Loeber, R., ja Howell, J. C. (2012). Young adult offenders: The need for more effective legislative options and justice processing. *Criminology & Public Policy*, 11(4), 729-750.

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V. ja Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicine*, 14(4), 245-258.

Giancola, P. R. ja Tarter, R. E. (1999). Executive cognitive functioning and risk for substance abuse. *Psychological Science*, 10(3), 203-205.

Ginter, J. ja Sootak, J. (2019). Alaealiste karistusõiguse reform Eestis: materiaalõigus, menetlus ja sotsiaaltöö. *Juridica*, (3) 201-212.

Gornicheff, K. ja Loide, K. (2019). Kinnise lasteasutuse asemel tugevdatud toetuse teenus. *Sotsiaaltöö*, (3) 76-80.

Greenberg, M. T., Kusché, C. A., ja Riggs, N. (2004). The PATHS curriculum: Theory and research on neurocognitive development and school success. *Building academic success on social and emotional learning: What does the research say*, 170-188.

Haapasalo, J. ja Tremblay, R. E. (1994). Physically aggressive boys from ages 6 to 12: family background, parenting behavior, and prediction of delinquency. *Journal of consulting and clinical psychology*, 62(5), 1044.

Haines, K. ja Case, S. (2018). The future of youth justice. *Youth justice*, 18(2), 131-148.

Hariduslike erivajadustega õpilaste klassides ja rühmades õppe ja kasvatuse korraldamise alused ning õpilaste klassi või rühma vastuvõtmise või üleviimise, klassist või rühmast väljaarvamise ning ühe õpilase õpetamisele keskendatud õppe rakendamise tingimused ja kord (25.07.2014). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 05.09.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/125072014013.pdf>

Hazel, N. (2008). *Cross-national comparison of youth justice*. University of Salford.

Henggeler, S. W. (2012). Multisystemic therapy: Clinical foundations and research outcomes. *Psychosocial Intervention*, 21(2), 181-193.

Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., ja Yuen, T. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265.

Hill, J. (2002). Biological, psychological and social processes in the conduct disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 134–164.

Houtteman, Y. (2017). *Pilgrimage as a way to deal with vulnerable youths*. Kasutatud 10.02.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_07a_BE_eng.pdf

Hämäläinen, J. (2003). The concept of social pedagogy in the field of social work. *Journal of social work*, 3(1), 69-80.

Itin, C. M. (1999). Reasserting the philosophy of experiential education as a vehicle for change in the 21st century. *Journal of experiential Education*, 22(2), 91-98.

Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, P., ja Tyler, T. R. (2012). Why do people comply with the law? Legitimacy and the influence of legal institutions. *British journal of criminology*, 52(6), 1051-1071.

Jessor, R. ja Jessor, S. L. (1977). The social-psychological framework. Problem behavior ja psychosocial development: A longitudinal study of youth, 17-42.

Jessor, R., Turbin, M. S. ja Costa, F. M. (1998). Risk and protection in successful outcomes among disadvantaged adolescents. *Applied Developmental Science*, 2(4), 194-208.

Joplin, L. (1981). On defining experiential education. *Journal of experiential education*, 4(1), 17-20.

Justiitsministeerium. (i.a). *Projekti „Alaealiste erikohtlemise süsteemi loomine“ lühikirjeldus*. Kasutatud 14.05.2021, https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/lisa_2_jum_projekti_luhikirjeldus.pdf

Järv, E., Rajaveer, L. ja Pilvet-Petrov, K. (2021). *Alaealise õigusrikkuja kasutajatekonna ja kogemuse analüüs. Uuringu raport*. Rakendusliku Antropoloogia Keskus.

Kapp, K. ja Möldri, A. (2016). Rehabilitatsioonitöö Viru vangla noorteüksuses. *Sotsiaaltöö*, (4) 87-89.

Karistusseadustik. (03.03.2021). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 06.03.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411?leiaKehtiv>

Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise). (05.12.2017). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 06.03.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/105122017001>

Karton, I. ja Puolokainen, T. (2014). *Tõsiste käitumisprobleemidega lastele ja nende peredele suunatud teaduspõhiste programmide võrdlev uuring. Lõppraport*. Kasutatud 16.03.2021, https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tosiste_kaitumisprobleemidega_laste_programmide_vordlev_uuring.pdf

- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M. ja Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey. *Archives of general psychiatry*, 52(12), 1048-1060.
- Kim, T. E., Guerra, N. G. ja Williams, K. R. (2008). Preventing youth problem behaviors and enhancing physical health by promoting core competencies. *Journal of Adolescent Health*, 43(4), 401-407.
- Klaver, K. ja Baart, A. (2011). Attentiveness in care: Towards a theoretical framework. *Nursing ethics*, 18(5), 686-693.
- Knoll, M. (2011). *Schulreform Through "Experiential Therapy" Kurt Hahn – An Efficacious Educator*. Kasutatud 29.04.2021, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED515256.pdf>
- Koenig, K. ja Knospe, Y. (2021). Learning walks as a chance of reintegration for young offenders in three countries of Central Europe: Belgium, France, and Germany. *International Journal of Educational Development*, 80, 102300.
- Koenig, K., Teichert, A., Enger, S., Hofmann, A., Smits, S., Boddez, S., Nouvel, J. ja Chauveau, V. (2017). *Socio-pedagogical Walking as an European Alternative in the Work with Young People in NEET and young Offenders. A Theoretical Perspective*. Kasutatud 10.02.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_03_eng.pdf
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kornbeck, J. ja Jensen, N. R. (Eds.). (2009). *The diversity of social pedagogy in Europe* (Vol. 7). Europäischer Hochschulverlag GmbH ja Co. KG: Bremen.
- Kornbeck, J. ja Jensen, N. R. (Eds.). (2011). *Social pedagogy for the entire lifespan* (Vol. 2). Europäischer Hochschulverlag GmbH ja Co. KG: Bremen.
- Kovacs, M. ja Devlin, B. (1998). Internalizing disorders in childhood. *Journal of Child Psychology and psychiatry*, 39(1), 47-63.
- Kraas, K. (2016). Mitmedimensiooniline pereteraapia õigusrikkumisi toime pannud lastele ja noortele. *Sotsiaaltöö*, (3) 32-37.

Kriminaalhooldusseadus (20.12.2019). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 14.05.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12744437?leiaKehtiv>

Kriminaalpoliitika kodulehekülj. (2021). 15.03.2021, <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid>

Kumpfer, K. L. ja Alvarado, R. (2003). Family-strengthening approaches for the prevention of youth problem behaviors. *American Psychologist*, 58(6-7), 457.

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Lahe, J. (2005). *Süü deliktiõiguses*. Doktoritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond.

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Sulesepp.

Lastekaitseadus. (12.12.2018). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 17.03.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049?leiaKehtiv>

Lionetti, F., Aron, A., Aron, E. N., Burns, G. L., Jagiellowicz, J. ja Pluess, M. (2018). Dandelions, tulips and orchids: evidence for the existence of low-sensitive, medium-sensitive and high-sensitive individuals. *Translational psychiatry*, 8(1), 1-11.

Lipsey, M. W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and offenders*, 4(2), 124-147.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist*, 56(3), 227.

Masten, A. S. (2015). *Ordinary magic: Resilience in development*. London: The Guilford Press.

Masten, A. S. ja Wright, M. O. D. (1998). Cumulative risk and protection models of child maltreatment. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 2(1), 7-30.

Masten, A. S., Gewirtz, A. H., ja Sapienza, J. K. (2014). Resilience in Development: The Importance of Early Childhood. <http://www.child-encyclopedia.com/resilience/according-experts/resilience-development-importance-early-childhood>

Mayer, G. R. (2001). Antisocial behavior: Its causes and prevention within our schools. *Education and treatment of children*, 414-429.

MDFT Mitmedimensiooniline pereteraapia. (2016). Kasutatud 15.03.2021, <https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/mdft-voldik-eesti-2016.pdf>

Milner, J. ja O'Byrne, P. (2002). *Assessment in social work*. Secont Edition. Basingstoke: Macmillan Distribution Ltd.

Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological review*, 100(4), 674.

Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., Houts, R., Poulton, R., Roberts, B. W., Ross, S., Sears, M.R., Thomson, W.M. ja Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proceedings of the national Academy of Sciences*, 108(7), 2693-2698.

Multisystemic Therapy (MST). Research at a Glance (2020). Kasutatud 04.02.2021, <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/295885/MST%20Redesign/Marketing%20Collateral/Case%20Study%20and%20Reports/R@aG%20Long%202020.pdf>

Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K. L., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E. ja Davino, K. (2003). What works in prevention: Principles of effective prevention programs. *American psychologist*, 58(6-7), 449.

Nigg, J. T., Quamma, J. P., Greenberg, M. T. ja Kusche, C. A. (1999). A two-year longitudinal study of neuropsychological and cognitive performance in relation to behavioral problems and competencies in elementary school children. *Journal of abnormal child psychology*, 27(1), 51-63.

Noorsootöö seadus (16.06.2020). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 12.05.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020010?leiaKehtiv>

Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 (2020). Kasutatud 13.05.2021, https://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_2035_eelnou_0.pdf

Oliver, P. (2010). *The student's guide to research ethics*. Philadelphia: McGraw-Hill Education.

Pace, S. (2011). Kurt Matthias Robert Martin Hahn. Smith, T. E., Knapp, C. E., Seaman, J., ja Pace, S. (toim). *Experiential education and learning by experience. Sourcebook of experiential education: Key thinkers and their contributions* (6-9). New York, London: Routledge.

Patterson, G. R., Forgatch, M. S., Yoerger, K. L. ja Stoolmiller, M. (1998). Variables that initiate and maintain an early-onset trajectory for juvenile offending. *Development and psychopathology*, 10(3), 531-547.

Petrie, P. (2011). *Communication skills for working with children and young people. Introducing social pedagogy*. Third edition. Jessica Kingsley Publishers: London.

Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C., Heptinstall, E., McQuail, S., Simon, A. ja Wigfall, V. (2009). *Pedagogy-a holistic, personal approach to work with children and young people, across services: European models for practice, training, education and qualification*. Unpublished briefing paper. /London: Thomas Coram Research Unit. University of London.

Piquero, A. R., Farrington, D. P. ja Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. *Crime and justice*, 30, 359-506.

Prior, D., Farrow, K., Hughes, N., Kelly, G., Manders, G., White, S. ja Wilkinson, B. (2011). Maturity, young adults and criminal justice: A literature review. *University of Birmingham, Institute of Applied Social Studies, School of Social Policy*.

Pärn, M. (2018). Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemine. *Prokuratuuri aastaraamat 2018*. Kasutatud 06.03.2021, <https://www.prokuratuur.ee/et/alaealiste-oigusrikkujate-erikohtlemine>

Roeser, R. W., Eccles, J. S. ja Strobel, K. R. (1998). Linking the study of schooling and mental health: Selected issues and empirical illustrations at.. *Educational Psychologist*, 33(4), 153-176.

Russo, S. J., Murrough, J. W., Han, M. H., Charney, D. S. ja Nestler, E. J. (2012). Neurobiology of resilience. *Nature neuroscience*, 15(11), 1475-1484.

Saare, K. (2004). *Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine*. Doktoritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond.

Salla, J. (2016). Väljast suletud, seest avatud: retsidiivsuse vähendamine noortele mõeldud kinniste asutuste abil. *Sotsiaaltöö*, (3) 20-24.

Sawyer, S. M., Afifi, R. A., Bearinger, L. H., Blakemore, S. J., Dick, B., Ezeh, A. C. ja Patton, G. C. (2012). Adolescence: a foundation for future health. *The lancet*, 379(9826), 1630-1640.

Schaftenaar, P., van Outheden, I., Stams, G. J. ja Baart, A. (2018). Relational caring and contact after treatment. An evaluation study on criminal recidivism. *International journal of law and psychiatry*, 60, 45-50.

Schneider, D. J. (2004). *The psychology of stereotyping*. New York: Guilford Press.

Schugurensky, D. (2014). A social worker, a community development worker and an adult educator walk into a bar: on strange bedfellows and social pedagogy. *Postcolonial Directions in Education*, 3(2), pp. 360-395, 2014

Schugurensky, D. ja Silver, M. (2013). Social pedagogy: Historical traditions and transnational connections. *Education Policy Analysis Archives/Archivos Analíticos de Políticas Educativas*, 21, 1-16.

Scott, E. S., ja Steinberg, L. D. (2009). *Rethinking juvenile justice*. Cambridge: Harvard University Press.

Seaman, J. (2011). John Dewey's influence and legacy. Smith, T. E., Knapp, C. E., Seaman, J., ja Pace, S. (toim). *Experiential education and learning by experience. Sourcebook of experiential education: Key thinkers and their contributions* (6-9). New York, London: Routledge.

Smits, S., Boddez, S., Nouvel J., Chauveau, V., König, K. (2018a). *Report on the results of Walking with NEET's and Offenders*. Kasutatud 12.02.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_09_eng.pdf

Smits, S., Nouvel, J., Enger, S., Hoffmann, A., Höhne, N., König, K. ja Rockstroh, C. (2018b). *Requirements for the route Handbook for socio-pedagogical walking tours with delinquent and disadvantaged youths*. Kasutatud 13.05.2021, http://www.betweenages-project.eu/files/BANetwork2018/Outputs/BA_Network_10_eng.pdf

SNAP Booklet. An evidence-based, gender sensitive children's mental health solution. (2016). Kasutatud 04.02.2021, <https://childdevelop.ca/snap/sites/default/files/CDI%20SNAP%20Booklet%202016%20FINAL.pdf>

Sotsiaalhoolekande seadus. (21.04.2020). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 12.03.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/121042020039?leiaKehtiv>

Sotsiaalkindlustusamet. (i.a). Sotsiaalse rehabilitatsiooni teenus. Kasutatud 17.03.2021, https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Rehabilitatsioon/teenuseosutajad_kov_lastele.pdf

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. (2021). *Kinnise lasteasutuse teenus*. Kasutatud 12.03.2021, <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/lastekaitse/kinnise-lasteasutuse-teenus-0>

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. (2021). Sotsiaalse rehabilitatsiooni teenus abi vajavale lapsele. Kasutatud 17.03.2021, <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/riiklikud-teenused-ja-ennetusprogrammid-lastele-ja-peredele/sotsiaalse#aastalimiit>

SPIN kodulehekül. (2021). Kasutatud 16.03.2021, <https://www.spinprogramm.ee/>

Statistikaameti kodulehekül (i.a). Noored. Kasutatud 21.05.2021, <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/noored>

Steinberg, L. (2004). Risk taking in adolescence: what changes, and why?. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1021(1), 51-58.

Steinberg, L., Cauffman, E., Woolard, J., Graham, S., ja Banich, M. (2009). Are adolescents less mature than adults?: Minors' access to abortion, the juvenile death penalty, and the alleged APA" flip-flop". *American Psychologist*, 64(7), 583.

Zehr, H. (2015). *The little book of restorative justice: Revised and updated*. New York: Good Books.

Valdkonnaülese ennetuse põhimõtete kokkulepe. Kinnitatud 21.04.2021. Kasutatud 11.05.2021, https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/valdkonnaulese_ennetuse_pohimotete_kokkulepe_21.04.2021.pdf

Vangistusseadus. (03.03.2021). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 06.03.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/103032021002?leiaKehtiv>

Vangla kodulehekül. (2021a). Kasutatud 12.03.2021, <https://www.vangla.ee/>

Welsh, B. C. ja Farrington, D. P. (2012). Science, politics, and crime prevention: Toward a new crime policy. *Journal of Criminal Justice*, 40(2), 128-133.

Wiles, R. (2012). *What Are Qualitative Research Ethics?* London: Bloomsbury.

Wu, G., Feder, A., Cohen, H., Kim, J. J., Calderon, S., Charney, D. S. ja Mathé, A. A. (2013). Understanding resilience. *Frontiers in behavioral neuroscience*, 7, 10.

Õigusloomepoliitika põhialuste aastani 2030 heakskiitmine (17.11.2021). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 11.05.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/317112020002>

Yeganeh, B. ja Kolb, D. (2009). Mindfulness and experiential learning. *O D Practitioner*, 41(3), 13–18.

LISAD

Lisa1. Intervjuukava

I. Nägemus probleemist

1. Kuidas te hindate käitumisprobleemideg noorte praegust olukorda Eestis?
2. Kuidas hindate reageerimist noorte probleemidele? Mis töötab, mis mitte?

II. Hinnang alternatiividele

1. Kuidas hindate teie Eestis olemasolevaid alternatiivseid meetmeid töös käitumisprobleemidega noortega?
2. Milline on teie kogemus spetsialistina alternatiivsete teenuse rakendamisel? Palun tooge näiteid.

III. Teadlikkus pikamaakõndimise teenusest

1. Kas olete varasemalt kuulnud pikamaakõndimise teenusest? (Kui ei ole varasemalt praktikast kuulnud, siis selgitan lühidalt teenuse sisu).
2. Mis mõtteid selline teenus teie tekitab?

IV. Pikamaakõndimine Eesti kontekstis

1. Kuidas võiks pikamaakõndimise teenus Eesti konteksti sobida?
2. Kuidas võtaksid vastu programmi noored, kellele see suunatud on? Palun selgitage.
3. Millised takistused võivad tekkida programmi rakendamisel Eestis?
4. Mis aitaks kaasa programmi rakendamisele Eestis?
5. Kuidas näeksite pikamaakõndimist mõjutusvahendina toimimas institutsionaalsete teenuste kontekstis nagu KLAT ja vangla?
6. Olemegi jõudnud intervjuu lõppu. Kas soovite veel midagi lisada?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Astrit Karro,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Kuhu edasi? – Metsa! Ehk pikamaakõndimine kui kaasaegne sotsiaaltöömeetod töös probleemse käitumisega noortega”,
mille juhendaja on Judit Strömpl, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Astrit Karro

24.05.2021